

Archeologienota

Sint-Niklaas - Vossekotstraat 2019

Bureauonderzoek

RAPPORT

Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek

144

Project

Sint-Niklaas - Vossekotstraat 2019

Projectcode Agentschap Onroerend Erfgoed

2019L67

Uitvoerder project

Erfpunt – team Onderzoek

OE/ERK/Archeoloog/2016/00101

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Auteurs

Thierry Van Neste, Marjolijn De Puydt

Wetenschappelijke begeleiding

Erfpunt - team Beheer

© Erfpunt – team Onderzoek, 2019

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - team Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/Erfpunt>

1. Beschrijving van de uitgevoerde werken

1.1. Verantwoording

Langs de Vossekotstraat te Sint-Niklaas zal een verkaveling gerealiseerd worden. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door het team Onderzoek van Erfpunt. Het verslag van resultaten werd opgesteld door Thierry Van Neste en Marjolijn De Puydt.

1.2. Administratieve gegevens

Projectcode

2019L67

Wettelijk depot

ISSN 0778-3841

Betrokken actoren

Erkende archeoloog: Erfpunt (OE/ERK/Archeoloog/2016/00101)

Veldwerkleider: Thierry Van Neste

Assistent-archeoloog: Marjolijn De Puydt

Wetenschappelijke advisering: Erfpunt - team Beheer

Vindplaatsnaam

Sint-Niklaas - Vossekotstraat 2019

Provincie

Oost-Vlaanderen

Gemeente

Sint-Niklaas

Deelgemeente

Sint-Niklaas

Plaats

Vossekotstraat

Toponiem

Derden Heywijck

Coördinaten (Lambert '72)

Noord: 207173,6325

Oost: 138393,8193

Zuid: 207055,2149

West: 138288,1112

Kadastrale gegevens

Sint-Niklaas, Afdeling 6, Sectie B, percelen 1341A, 1341E, 1341F en 1341G

Kadasterplan: kaart 3

Topografische ligging

Kaart 6

Begindatum

5 december 2019

Einddatum

18 december 2019

Relevante termen uit de Inventaris Onroerend Erfgoed

Typologie: bossen, heiden, arenosols

Datering: Onbepaald, late middeleeuwen (13de-15de eeuw), nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw), eerste helft 20ste eeuw (WO II)

Stijlen: niet van toepassing

Culturen: niet van toepassing

Materiaal: niet van toepassing

Soort: niet van toepassing

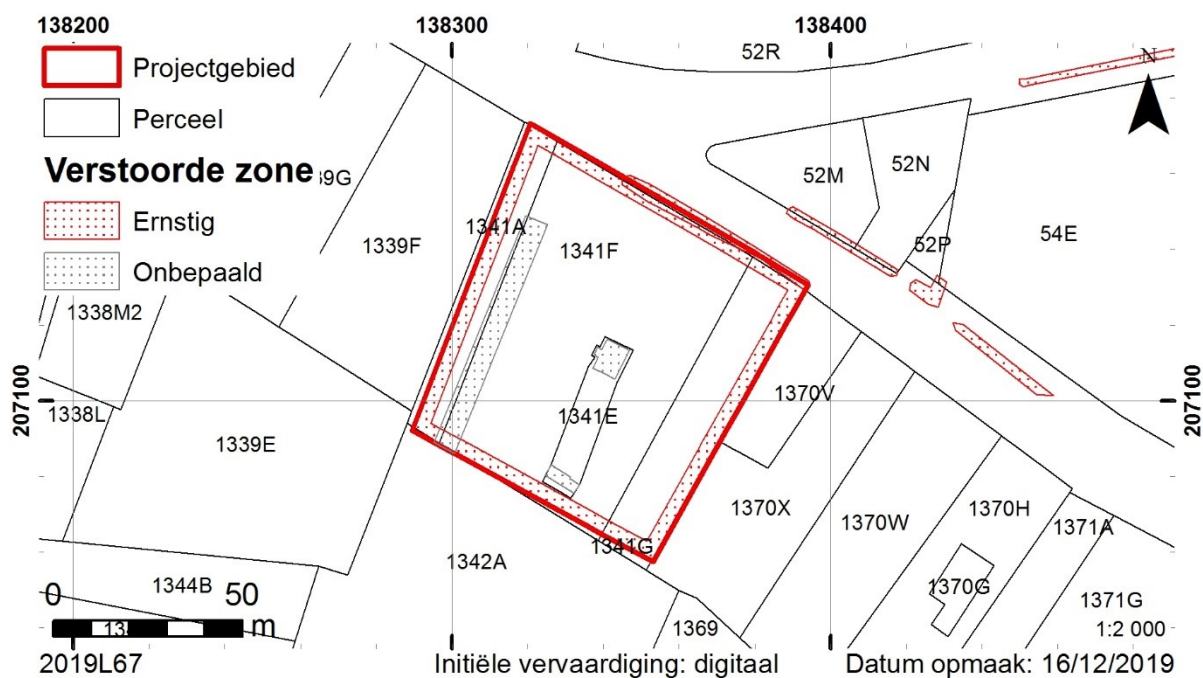
Gebeurtenis: bureauonderzoek

Verstoorde zones

Binnen het projectgebied zijn enkele verstoringen aanwezig. Een eerste verstoring is een verharding die werd aangelegd in het kader van het vliegveld dat hier omstreeks 1939 werd opgericht. De precieze diepte van deze verstoring is niet gekend. Gezien de functie van de verharding kan echter een redelijke dikte van de fundering vermoed worden.

Behalve deze verharding is centraal binnen het projectgebied een woning aanwezig. Deze is zichtbaar op de kaarten en luchtfoto's vanaf de periode 1947-1954. Mogelijk hoort dit gebouw bij de infrastructuur van het vliegveld. Aangaande dit gebouw zijn geen specifieke gegevens beschikbaar, waardoor de mate van verstoring niet concreet kon worden vastgesteld.

Na WO II werd het projectgebied grotendeels ingenomen door bomen. In hoeverre deze een verstoring van de bodem teweegbrachten is niet gekend.

Kaart 1. Overzicht van de verstoorde zones binnen het projectgebied.

1.3. Archeologische voorkennis

Binnen het projectgebied werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het ligt niet binnen een vastgestelde archeologische zone of in een gebied waar geen archeologie te verwachten is.

1.4. Omschrijving van de onderzoeksopdracht

1.4.1. Vraagstelling

De totale oppervlakte van het gebied waarvoor een verkavelingvergunning zal worden aangevraagd bedraagt 6695 m².

Artikel 5.4.2. van het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 stelt dat het bij *aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones, liggen* verplicht is om een bekrachtigde archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 van datzelfde decreet toe te voegen aan een verkavelingvergunning. Hierbij dient enkel rekening gehouden te worden met de terreinen waarop werken uitgevoerd worden met het oog op het bouwrijp maken van de verkaveling en met de oppervlakte van de kavels die verkocht en verhuurd zullen worden voor meer dan negen jaar, waarop een recht van erfpacht of opstal gevestigd zal worden of waarvoor een van die overdrachtvormen aangeboden zal worden, zulks met het oog op woningbouw of de oprichting van constructies.

In het kader van het bureauonderzoek:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden reeds verstoorde en reeds onderzochte zones in kaart gebracht;
- Worden de gekende aardkundige en ecologische kenmerken geïnventariseerd;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en ingeschat;
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingvergunning wordt aangevraagd, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Om de eventuele archeologische waarde van het onderzochte gebied in te schatten, wordt informatie verzameld over minstens volgende aspecten, op basis van alle relevante bronnen:

- De bewoningsgeschiedenis;
- De landschapshistoriek;
- De topografie;
- De geologie;
- Het bodemgebruik;
- De vegetatie;
- De aanwezige erfgoedwaarden;
- De historische ingrepen.

Tijdens het bureauonderzoek zal getracht worden om een antwoord te bieden op volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de gekende landschappelijke en aardkundige gegevens?
- Wat is het historisch landgebruik? Welke invloed kan dit hebben gehad op de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed?
- Zijn er gekende archeologische waarden aanwezig binnen of in de omgeving van het projectgebied?
- Wat is de kans dat archeologische sites aanwezig zijn binnen het projectgebied?
- Indien archeologisch erfgoed verwacht wordt:
- Hoe kan zich dit manifesteren?
- Zijn er indicaties voor de diepte waarop het archeologisch erfgoed zich kan bevinden?
- Wat is de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed? Welke maatregelen dienen dienaangaande genomen te worden?

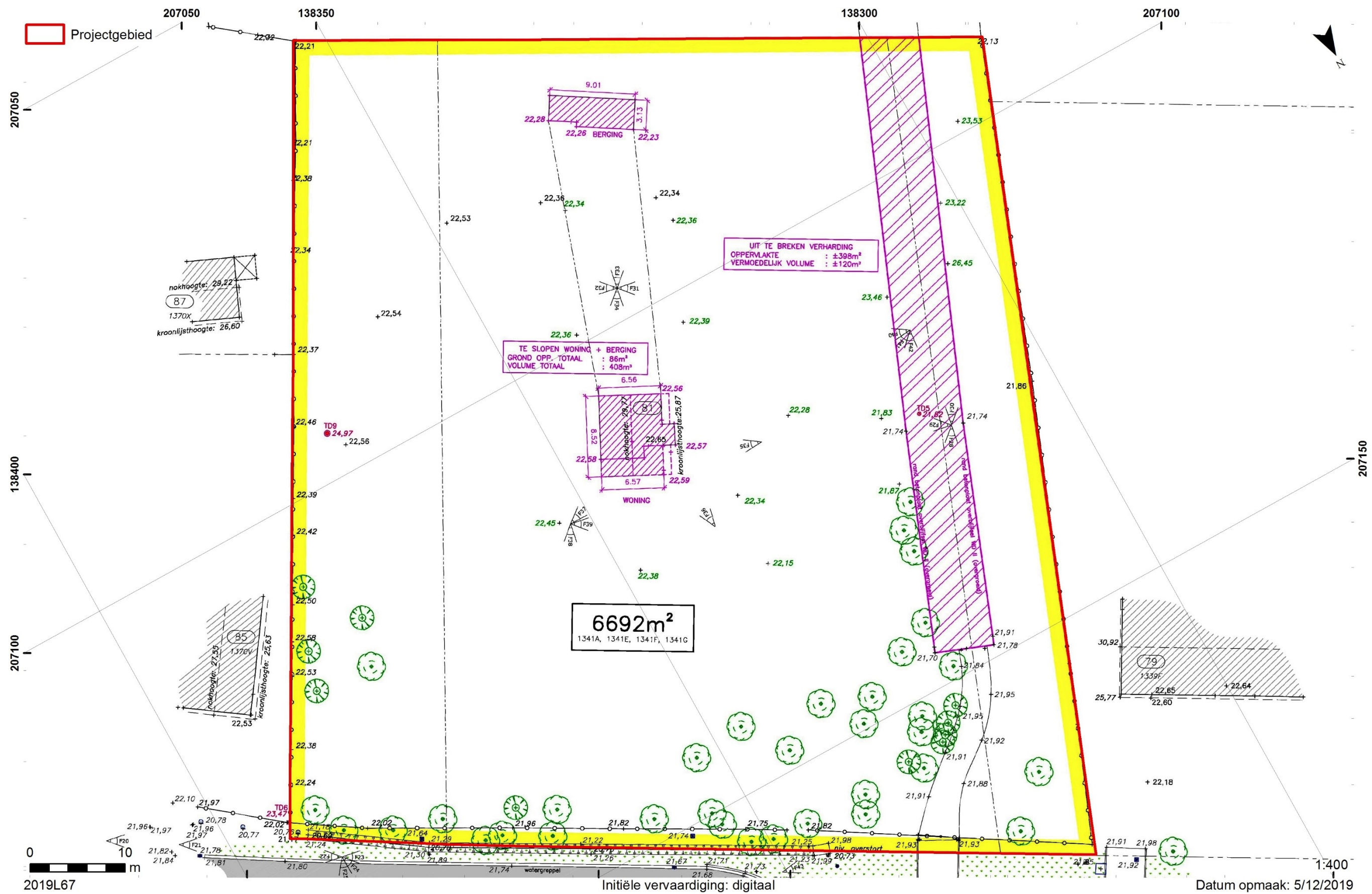
De resultaten van de analyses worden op plannen weergegeven. De resultaten van deze studies moeten toelaten een gemotiveerd advies te formuleren of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor.

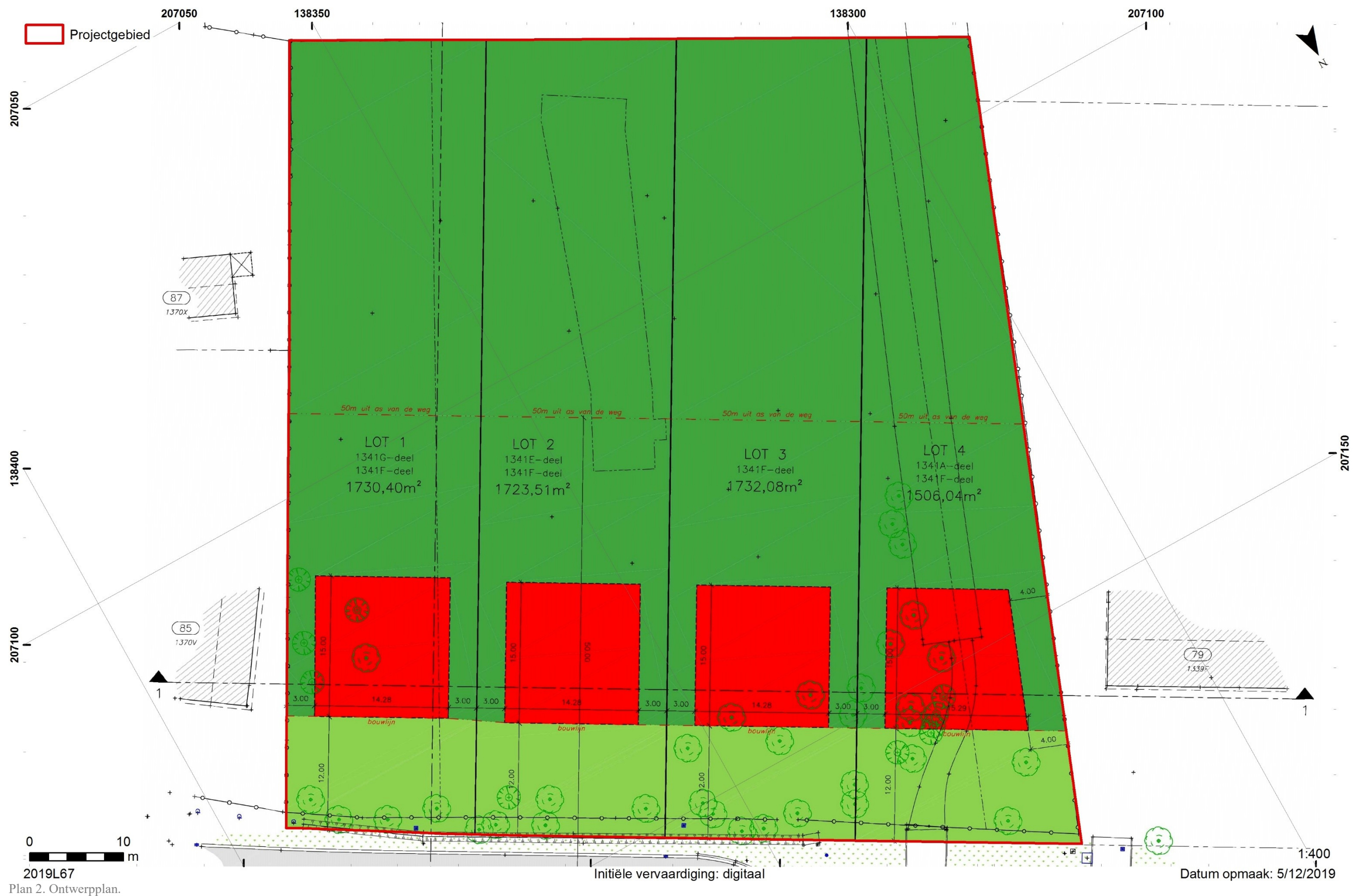
1.4.2. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek werden geen randvoorwaarden voorzien.

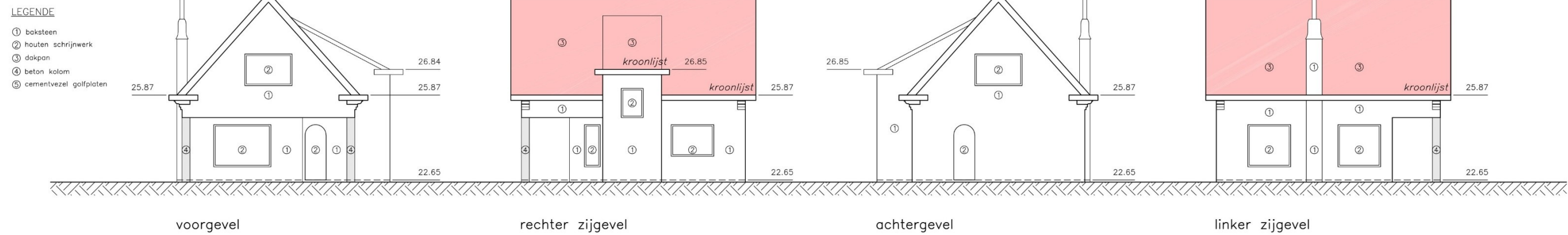
1.4.3. Geplande werken en bodemingrepen

Het projectgebied zal onderverdeeld worden in 4 kavels met een oppervlakte die schommelt tussen 1506 en 1732 m². Binnen elke kavel wordt ruimte voorzien voor een open bebouwing. Alle loten beschikken over een voortuinstruik met een diepte van 12 m. Daarnaast wordt hier ook telkens een zijtuinstrook van 3 m aan weerskanten van de gebouwen voorzien. De achtertuintrook loopt telkens tot het einde van het huidige perceel.

WONING

BERGING

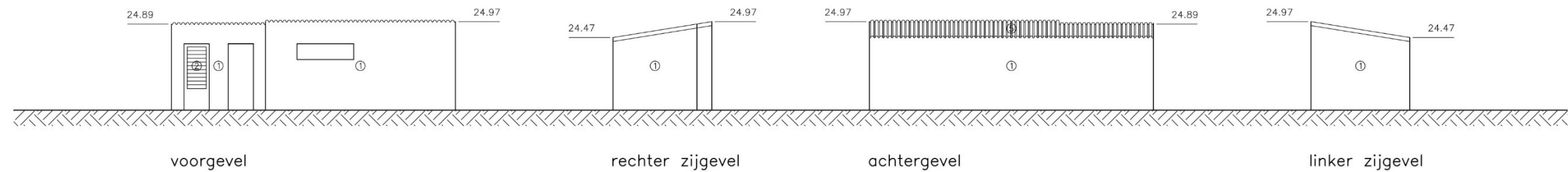
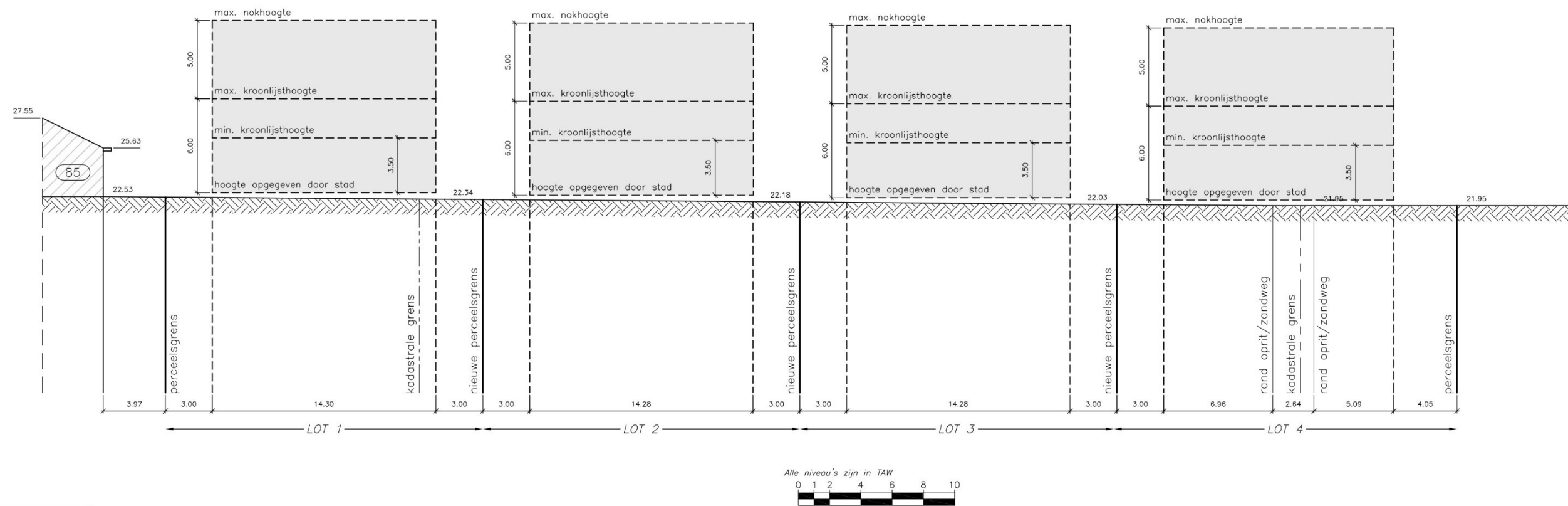

Fig. 1. Overzicht van de te slopen gebouwen.

SNEDE 1-1

SNEDE A-A

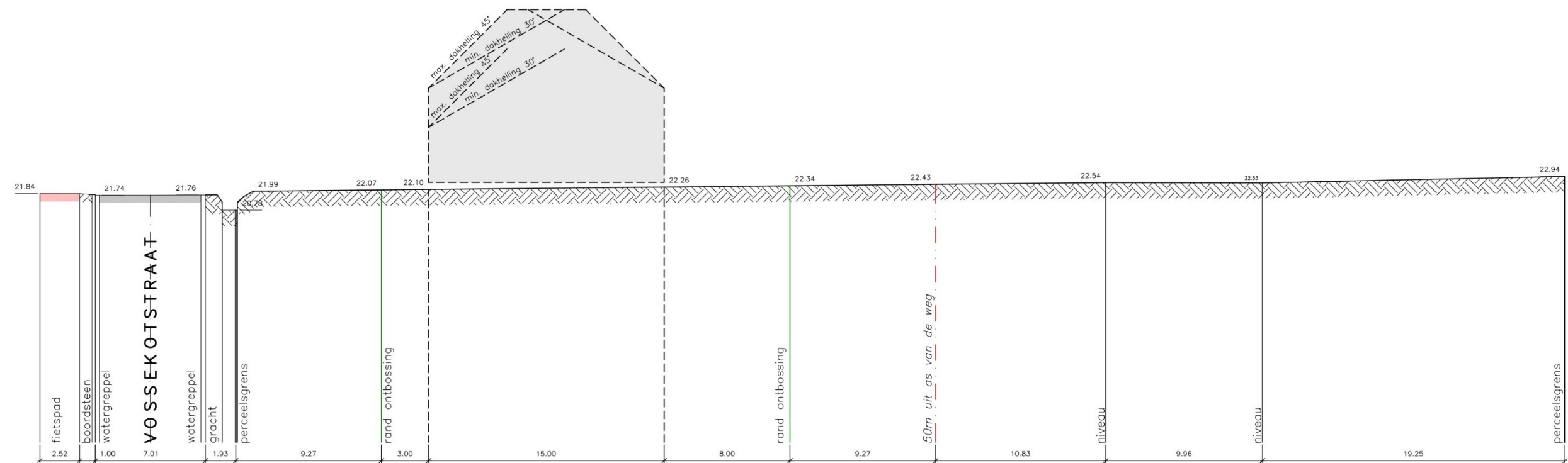

Fig. 2. Terreinprofielen van de nieuwe toestand.

1.5. Werkwijze en onderzoeksstrategie

Voor het bureauonderzoek werd informatie verzameld aangaande de historische, landschappelijke en archeologische kennis van de ruime omgeving van het projectgebied. Voor de historische data werden verschillende literatuurbronnen geraadpleegd. Daarnaast werden verschillende historische kaarten gebruikt. Deze werden verkregen via de Web Map Service (WMS) voor ArcGIS van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV), de “Erfgoedbank Waasland”¹ en het portaal “Cartesius”², een samenwerking tussen het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief en het Koninklijk Museum van Midden-Afrika. De verkregen kaarten werden indien nodig bewerkt, gegeorefereerd en gebruikt als laag in een GIS-omgeving. Ook de landschappelijke achtergrond van het projectgebied werd in GIS onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van gegevens die bekomen werden via de Web Map Service en de downloadcatalogus van het AGIV³. De archeologische gegevens werden hoofdzakelijk bekomen via het team Beheer van Erfpunt. Daarnaast werden de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) en de desbetreffende onderzoeksrapporten geraadpleegd.

Op basis van de verkregen gegevens werd een inschatting gemaakt van het potentieel op kennisvermeerdering en de al dan niet te nemen maatregelen die hier het gevolg van zijn.

In de loop van dit onderzoek diende niet afgeweken te worden van de Code Goede Praktijk en werden geen externe specialisten geraadpleegd. Wetenschappelijk advies werd verkregen bij het team Beheer van Erfpunt.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan wordt in digitale vorm aangeleverd aan de opdrachtgever, het agentschap Onroerend Erfgoed en Erfpunt – team Beheer.

¹ <http://www.waaserfgoed.be>

² www.cartesius.be

³ <https://download.agiv.be/Catalogus>

2. Assessmentrapport

2.1. Beschrijving en motivering van methoden

Voor het assessment van het projectgebied werden de bepalingen in hoofdstukken 7 en 12 van de Code Goede Praktijk gevolgd. In eerste instantie werd het projectgebied afgebakend en beschreven. Dit gebeurde in ArcGIS door middel van de digitale kadasterplannen, de bodembedekkingkaart en de inventaris van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. De aardkundige en ecologische kenmerken werden geïnventariseerd aan de hand van geologische en bodemkundige kaarten. Gekende archeologische en historische waarden en indicatoren werden geïnventariseerd aan de hand van gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), de inventaris van het bouwkundig erfgoed en een literatuurstudie. Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's werd de recentere geschiedenis onderzocht. Op basis hiervan kon worden vastgesteld dat het gaat om een zone met lage densiteit aan bebouwing in het verleden.

Niet-gegeorefereerde beelden werden gegeorefereerd op basis van herkenningpunten. Vrijwel steeds werd hierbij gebruik gemaakt van een eerstegraads polynomiale vergelijking. Voor de visualisatie van de verschillende kaartlagen werd steeds rekening gehouden met de gebruiksschaal en de resolutie van de desbetreffende kaartlaag.

Bij al deze onderzoeken werd rekening gehouden met gegevens die betrekking hadden op het projectgebied, alsook de onmiddellijke tot nabije omgeving.

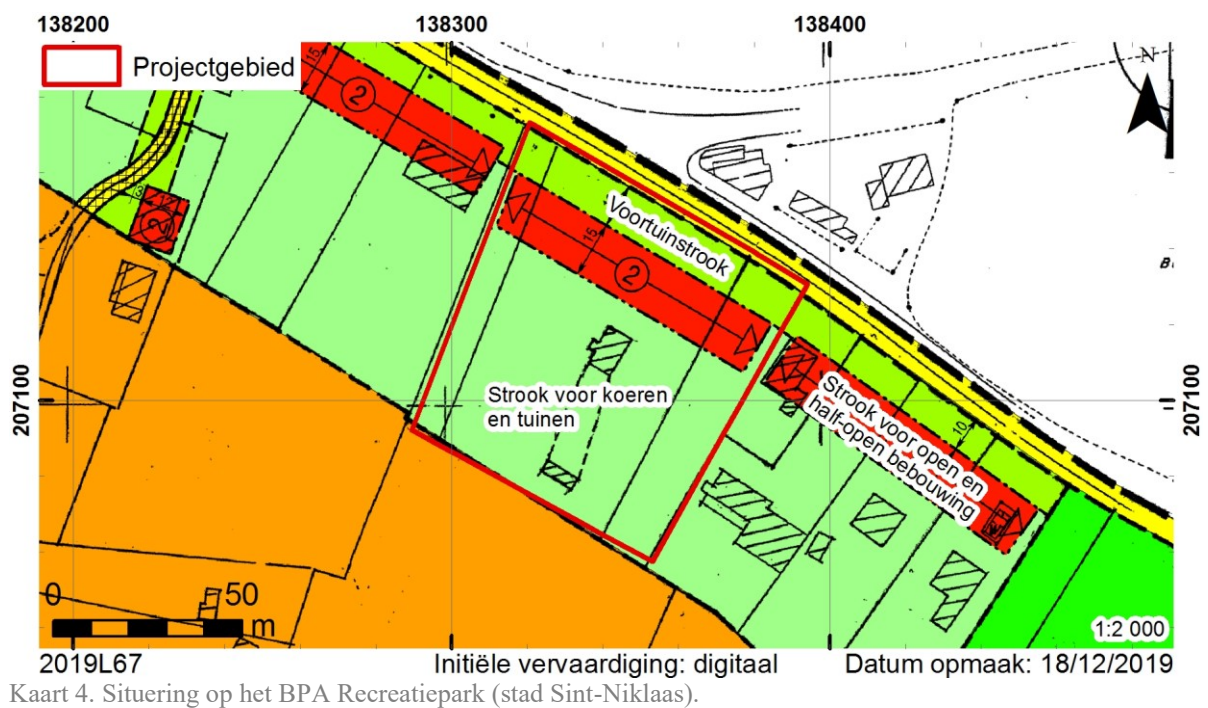
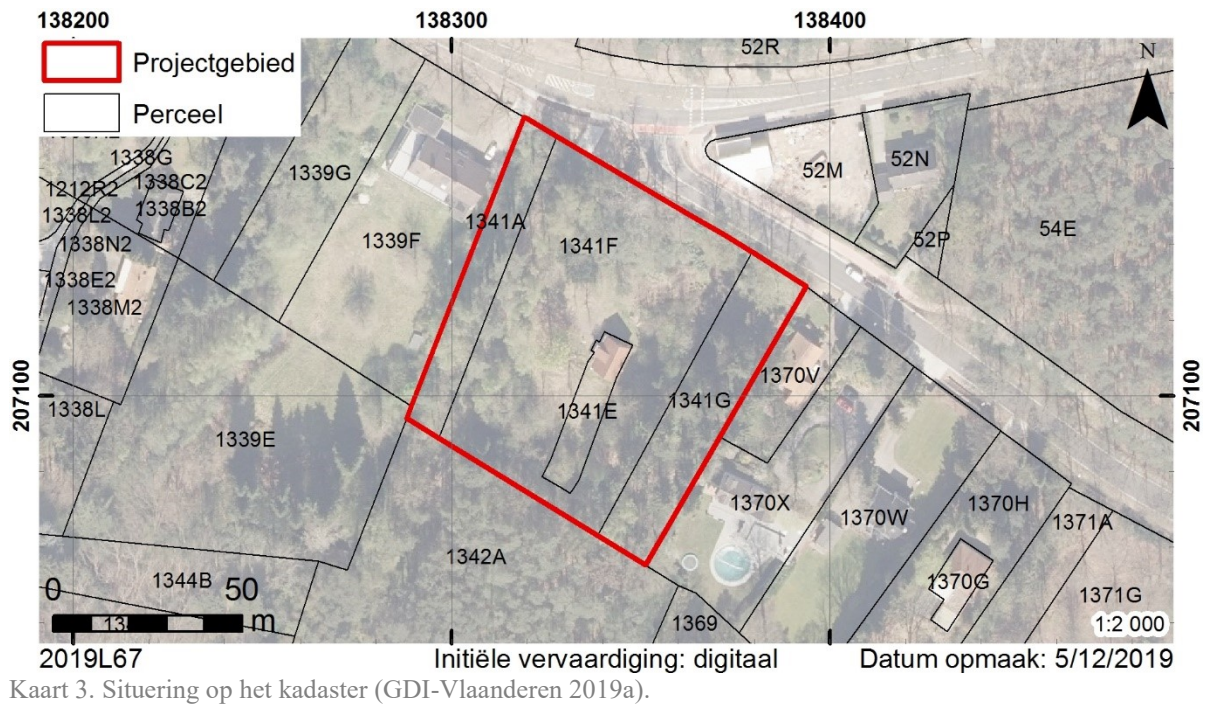
2.2. Assessment van het onderzochte gebied

2.2.1. Situering van het projectgebied

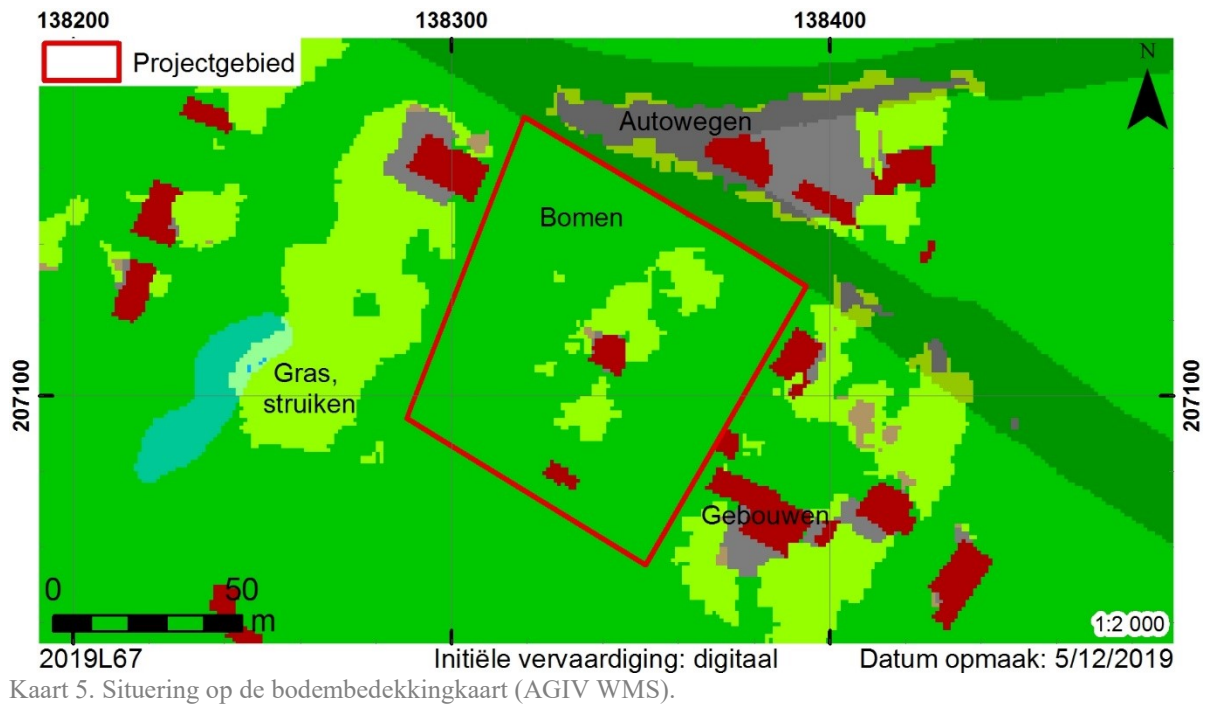
2.2.1.1. Algemene situering

Het projectgebied is gelegen in Sint-Niklaas (Oost-Vlaanderen). Kadastraal is het gekend onder afdeling 6, sectie B, percelen 1341A, 1341E, 1341F en 1341G.

Op het gewestplan staat de eerste 50 m vanaf de Vossekotstraat omschreven als “woongebieden met landelijk karakter”, het deel voorbij deze 50 m is aangeduid als “gebieden voor dagrecreatie”. Op het BPA is deze indeling enigszins gewijzigd. Aan de straatkant is hier namelijk sprake van een voortuinstrook, gevolgd door een “strook voor open en halfopen bebouwing”. Het achterliggende deel is een “strook voor koeren en tuinen”.

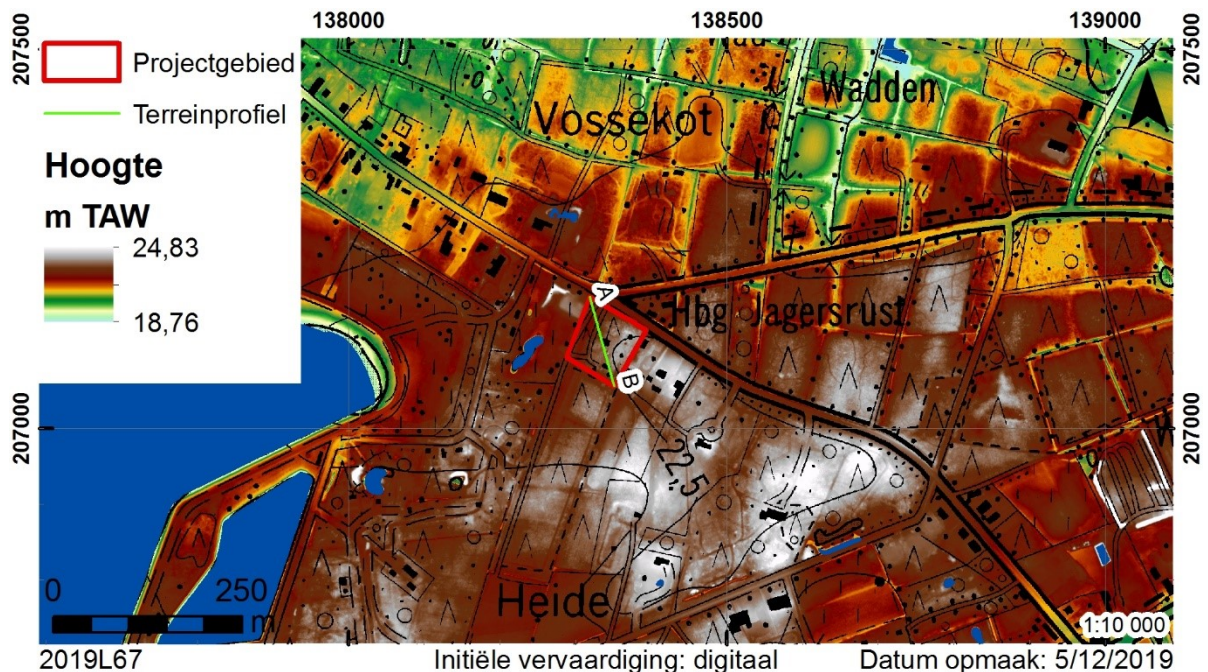
Op de bodembedekkingkaart wordt vrijwel het gehele projectgebied ingenomen door bomen. Daarnaast zijn twee kleine zones aangeduid als “Gebouwen”, het resterende deel wordt omschreven als “gras, struiken”.

Kaart 5. Situering op de bodembedekkingkaart (AGIV WMS).

2.2.1.2. Topografische en hydrografische situering

Op de topografische kaart kan het projectgebied gesitueerd worden op een zandrug die zich op de Wase Cuesta bevindt. De hoogte van het projectgebied varieert tussen 21,79 en 22,59 m TAW. Binnen het projectgebied is het restant van een bolle akker te herkennen.

Kaart 6. Situering op de topografische kaart, het DHM en de VHA (AGIV WMS; GDI-Vlaanderen 2015, 2019).

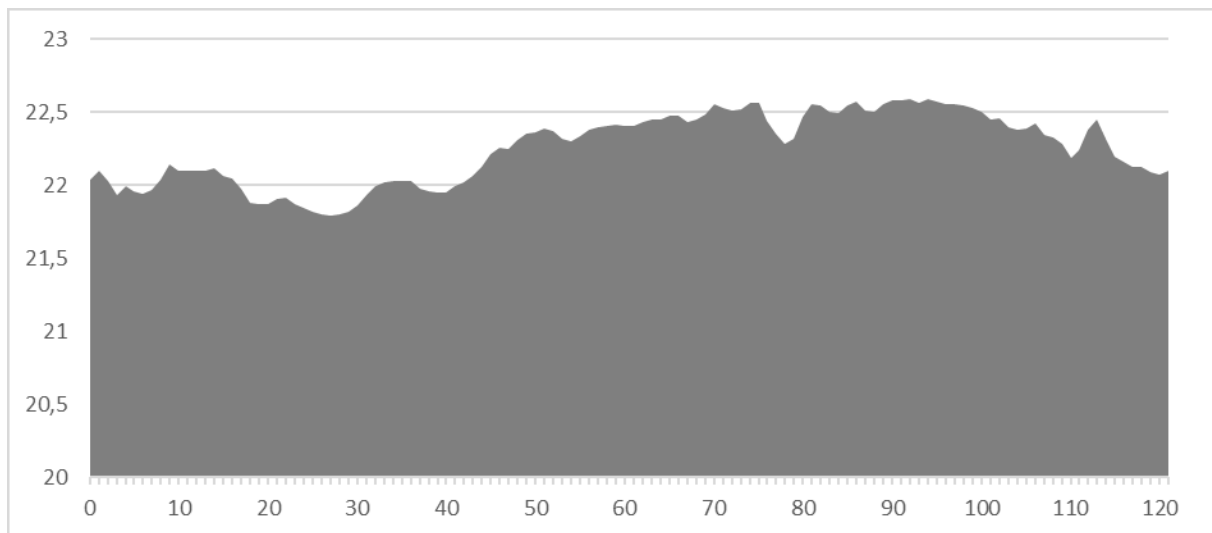

Fig. 3. Terreinprofiel A-B (zie kaart 6).

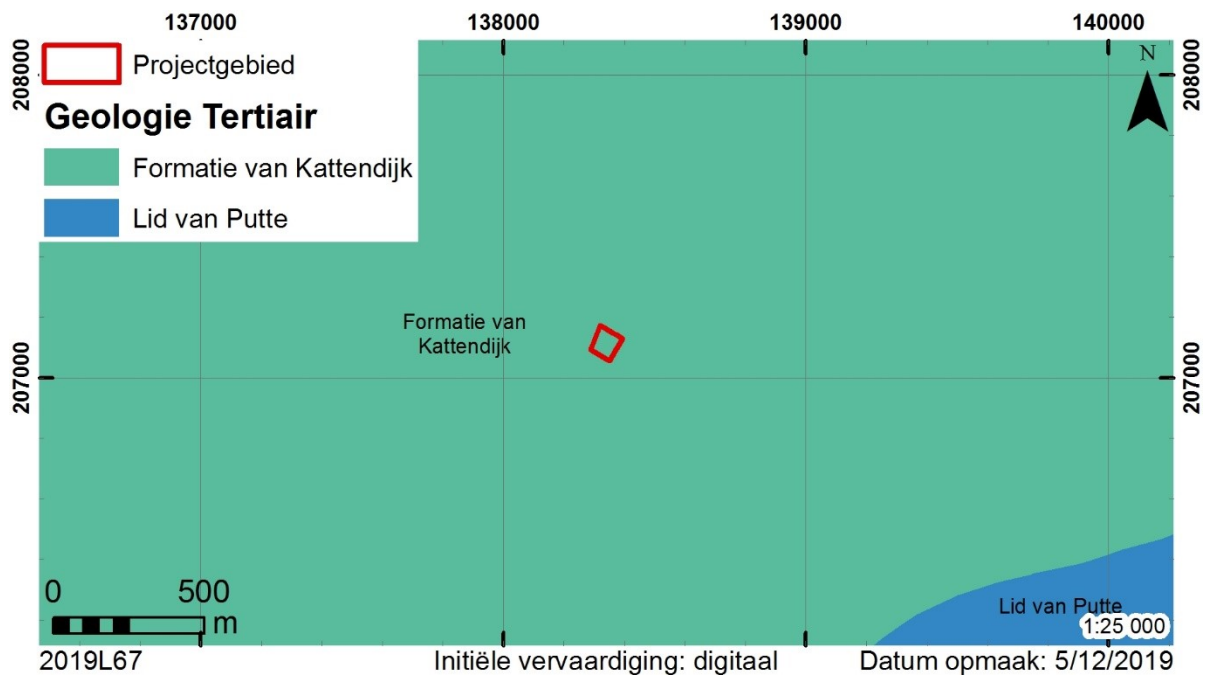
Op de Vlaamse Hydrografische Atlas is het projectgebied te situeren in het Beneden-Scheldebekken. Het valt binnen de hydrografische zone van de Waterloop van de Hoge Landen. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop, de Barbierbeek, is op ongeveer 935 m ten zuiden van het projectgebied gelegen.

Op de landschapsatlas is het projectgebied te situeren in de relictzone van de bosgebieden op de stuifzandrug van Waasmunster, Belsele en Sint-Niklaas.

2.2.1.3. Geologische en bodemkundige situering

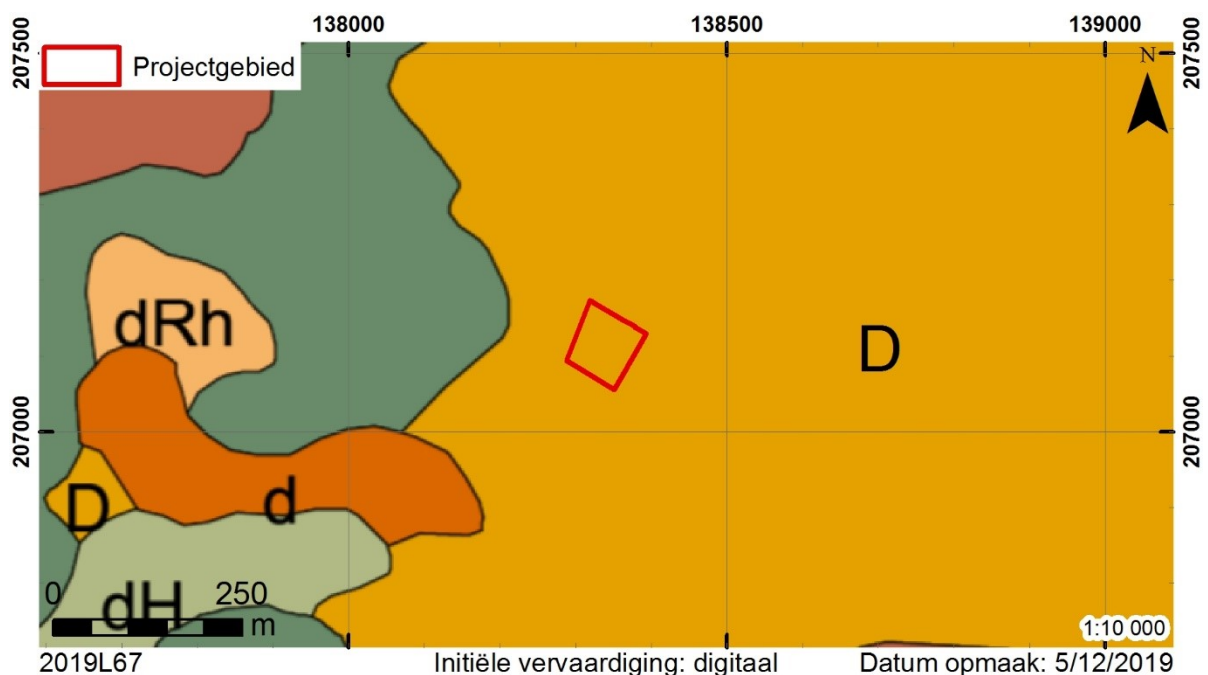
De Tertiaire bodem onder het projectgebied wordt gerekend tot de formatie van Kattendijk (Vroeg-Pliocene, ca. 5 miljoen jaar geleden), herkenbaar als groengrijs tot grijs fijn zand dat glauconiethoudend en plaatselijk kleihoudend is⁴.

⁴ Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart, MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).

Kaart 7. Situering op de geologische kaart van het Tertiair (GDI-Vlaanderen 2002).

Door eolische activiteiten in het Eind-Weichseliaan werden de Tertiaire lagen bedekt door een zandlaag (kaart 8-D). Dit dekzand is van lokale oorsprong en werd afgezet door noordenwinden. Het betreft goed gesorteerd, homogeen, fijn tot middelmatig fijn zand.⁵

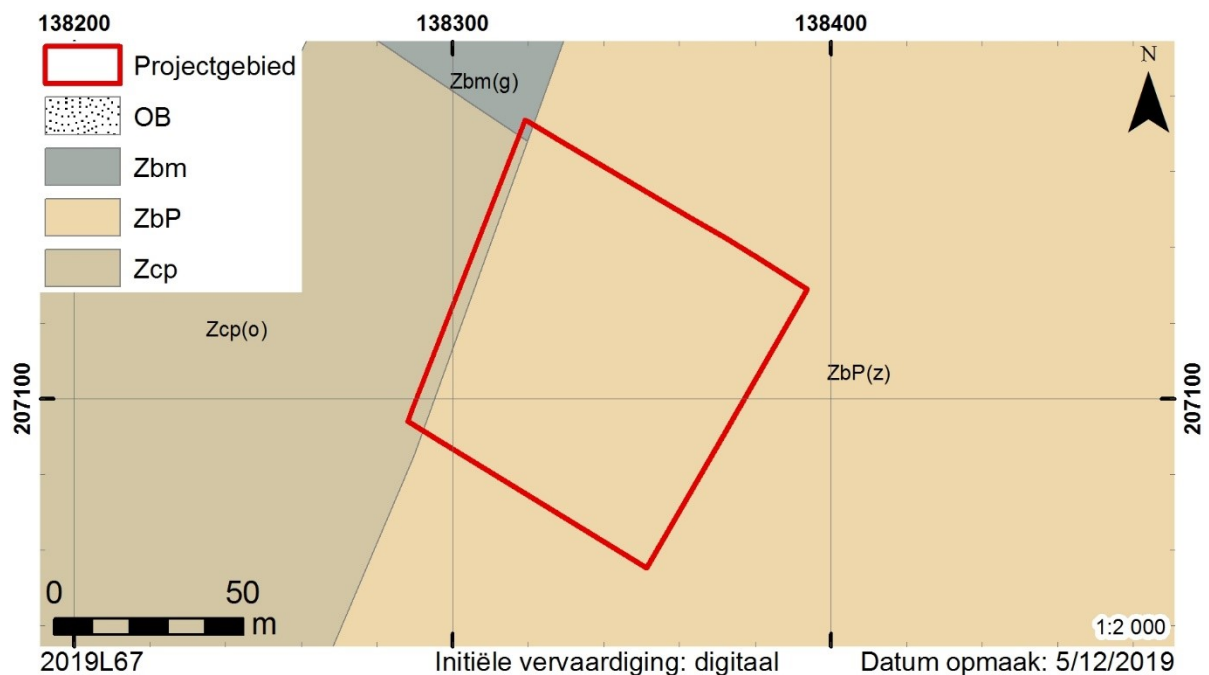
Kaart 8. Situering op de profieltypekaart van het Quartair (AGIV WMS).

Op de bodemkaart staat het overgrote deel van het projectgebied aangeduid als droge zandgronden met en zonder profielontwikkeling waarvan het zand grover of licht wordt in de diepte. (ZbP(z)).

⁵ Adams, Vermeire, De Moor et.al. 2002, 14-15.

Roestverschijnselen in deze gronden beginnen tussen 90 en 100 cm. Dit bodemtype komt voornamelijk voor op plaatsen met een discontinue bedekking met stuifzand of in een kaarteenheden met lokaal afgestoven plaatsen.⁶

Aan de westelijke grens van het projectgebied komen er ook droge zandgronden met diepe antropogene humus A horizont (Zbm(g)) en matig droge zandgronden zonder profielontwikkeling (Zcp(o)) voor.

Kaart 9. Situering op de bodemkaart (DOV, 2017).

Aangaande de potentiële bodemerosie is geen informatie voorhanden voor het projectgebied of de nabije omgeving.

2.2.1.4. Aardkundige waarnemingen

In het kader van het bureauonderzoek werd geen bodemkundig onderzoek uitgevoerd.

2.2.2. Historische beschrijving

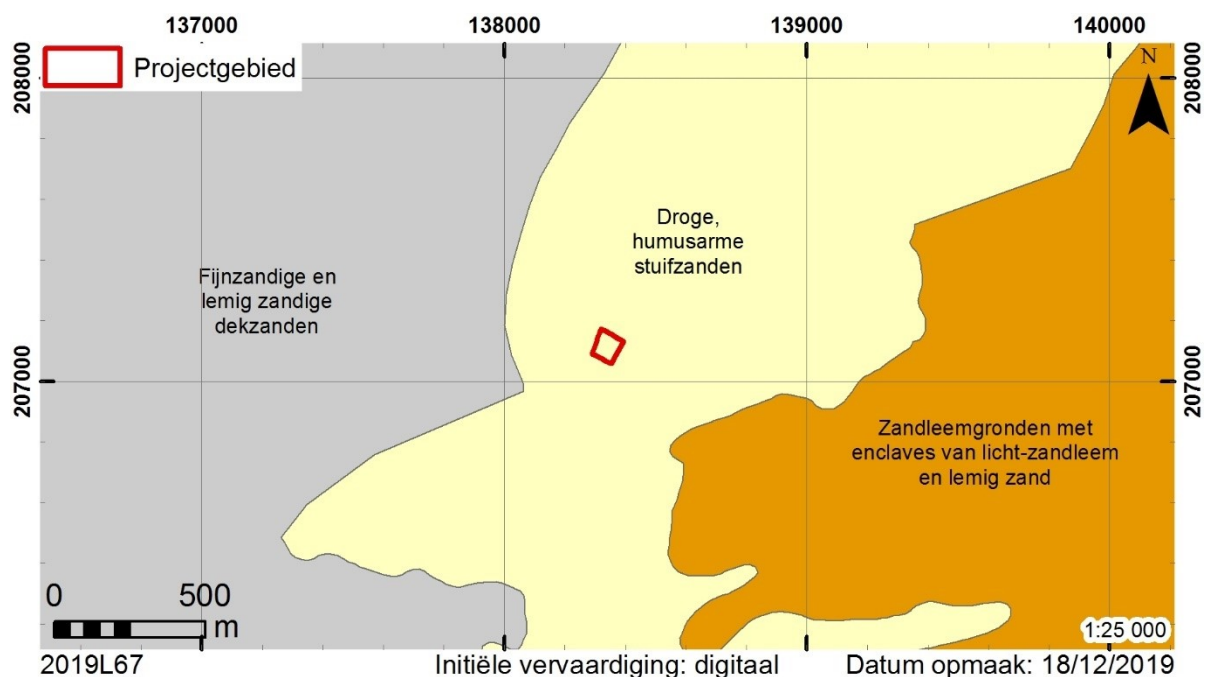
De oudste vermelding van het Waasland dateert uit 821, wanneer de Waasgouw vermeld wordt in een brief van Lodewijk de Vrome (778-840). Hierin wordt de *Pagus Wasia* beschreven als een administratief rechtsgebied binnen het Karolingische rijk. Het Waasland was vermoedelijk oorspronkelijk al een *dominium* of heerlijkheid.⁷ Door het Verdrag van Verdun (843) werd de Schelde een belangrijke grens tussen West-Francia en Midden-Francia. Deze opdeling had vooral belangrijke

⁶ Van Ranst & Sys 2000, 129.

⁷ Verwerft 2018, 43-45.

gevolgen voor de geschiedenis van Beveren.⁸ Vanaf 933 maakte het Waasland deel uit van het burggraafschap (kasselrij) van Gent.⁹ Vanaf de 11de eeuw ontstonden langs de landweg tussen Antwerpen en Brugge de eerste kleine nederzettingen in het Waasland.¹⁰

In deze periode was het grootste deel van het Waasland bedekt door aaneengesloten bossen die gekend waren als het *Koningsforest*. Aangrenzend hieraan lagen heidegronden en stuifzandgronden (*wastinen*). Deze laatste kunnen waarschijnlijk gesitueerd worden ter hoogte van de strook van stuifzandgronden die het Waasland min of meer in twee snijdt en waarbinnen ook het projectgebied gelegen is.¹¹

Kaart 10. Situering op de gegeneraliseerde geomorfologische kaart van het Waasland.

Het geheel van bossen en wastinen was de exclusieve eigendom van de Karolingische vorsten en later (vanaf de 9de eeuw) van de graven van Vlaanderen, die deze gronden gebruikten als geprivilegieerd jachtgebied. Omwille hiervan was er voor de 13de eeuw geen mogelijkheid voor de ontwikkeling en groei van nederzettingen in het Wase binnengebied. Na 1200 werd er echter gestart met een grootschalige ontginning van het *Koningsforest*. Dit gebeurde hoofdzakelijk onder invloed van de graven zelf, de kerkelijke instellingen, alsook enkele pioniers. Bij deze ontginning werden de oude loofbomen gekapt en werden de gronden in gebruik genomen als landbouwareaal. Deze

⁸ Verwerft 2018, 46-

⁹ De Maesschalck 2012, 66-67.

¹⁰ Verwerft 2018, 43-45.

¹¹ Verhulst 1995, 117.

ontginningsbeweging had uiteraard een grote invloed op de demografische, landschappelijke en cultuurhistorische ontwikkeling van het Waasland.¹²

Sint-Niklaas werd voor het eerst schriftelijk vermeld in 1217, toen de Doornikse bisschop Goswinus de pastoor van Waasmunster opdroeg om twee wijken – Sinaai en Sint-Niklaas – van zijn parochie af te splitsen¹³. Op 9 oktober 1219 schonk de gravin van Vlaanderen – Johanna van Constantinopel – zes *bunders* (± acht hectaren) grond aan de nieuwe parochie. Deze lagen ten oosten van de kerk, ongeveer ter hoogte van de Ankerstraat. In 1236 werden de grenzen van de parochie grotendeels vastgelegd. Deze grens bleef behouden tot de gemeentefusie van 1977.

Op 1 juni 1241 werd de hoofdschepbank van het Land van Waas opgericht door de gravin van Vlaanderen. Dit was het hoogste bestuursorgaan voor de kasselrij Waas, het overkoepelde alle parochiebesturen van het Land van Waas en voerde de bevelen van het centrale gezag uit. In de keure werd bepaald dat het hoofdcollege wettelijk verplicht was om haar zittingen in Sint-Niklaas te houden, waardoor dit de hoofdplaats van het Land van Waas werd.¹⁴

Hoewel de Ferrariskaart de aanwezigheid van een uitgebreid bos laat zien, laat het digitaal hoogtemodel toch toe om te stellen dat het projectgebied (en de omgeving) wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van bolle akkers. Op basis van historische en archeologische gegevens kan deze landbouwvorm gedateerd worden omstreeks de 15de eeuw. Hierbij werd de koepelvorm van de akker aangezet van op het oorspronkelijke oppervlak, wat tijdens archeologische onderzoeken kon worden vastgesteld door de graafsporen die gradueel dalen naar de gracht toe. Deze daling doet zich algemeen voor over een afstand van 8 tot 10 m ten opzichte van de grachtrand. Het centrum van het perceel blijft vrijwel steeds onaangeroerd. Door de aanleg van de helling werd het oorspronkelijke niveau ter hoogte van de gracht met 60 tot 80 cm verlaagd. De grond die hierbij vrijkwam was over het algemeen minder interessant voor landbouwdoeleinden en werd vermoedelijk naar het centrum van de akker gebracht en open gespreid. Voor de ophoging van de bolle akkers was echter meer grond nodig dan gerecupereerd kon worden door het in helling leggen van de kavels. De grond hiervoor werd bekomen bij de aanleg van brede en diepe grachten aan de randen van de kavels.

Voor het graven van de grachten werd begonnen vanaf de basis van de reeds gegraven helling (60-80 cm onder het oorspronkelijke maaiveld). Eerst werd een strookvormige verdieping gemaakt over een breedte van 3 tot 4 m en een diepte van 40-50 cm. Centraal daarin werd de scheidinggracht gegraven met een breedte en diepte die varieerde tussen 1 en 1,5 m. Hierdoor ontstond aan

¹² Verwerft 2018, 45-46.

¹³ Bogaert 2000, 53.

¹⁴ Demey 2000, 8-10.

weerszijden een terras van ± 1 m breed. Op deze terrassen werden vaak bomen zoals eik, beuk, wilg, plataan of (vanaf het midden van de 17de eeuw) populier geplant. De vrijgekomen grond werd op het hellend terrein geplaatst en met een molbord opgevoerd en verspreid over de kavel. Door gebruik te maken van deze techniek moest de graver de grond maximaal anderhalve meter opwerpen, terwijl het hoogteverschil tussen het centrum van de akker en de bodem van de gracht 3 tot 3,5 m bedroeg. Ten gevolge van de opvulling van deze grachten, de omliggende terrassen en de afgegraven randen door nivellerende beploeging ontstaat een beeld van een “schijngracht” die tot 8 m breed kan zijn¹⁵

Naast deze brede grachten kunnen bolle akkers ook gewone perceelgrachten hebben aan maximaal twee zijden. Dergelijke grachten hebben een gemiddelde breedte en diepte van 1 tot 1,5 m ten opzichte van de oorspronkelijke akkerrand en zijn niet trapvormig aangelegd. Of deze gewone grachten voorkomen is afhankelijk van de benodigde grond voor de ophoging van de akker, het afwateringssysteem van de diepere grachten en de al dan niet gelijktijdige aanleg van aangrenzende bolle akkers. Over het algemeen komen echter enkel de bredere en diepere grachten voor.¹⁶

¹⁵ Van Hove 1997, 299-303.

¹⁶ Van Hove 1997, 304-305.

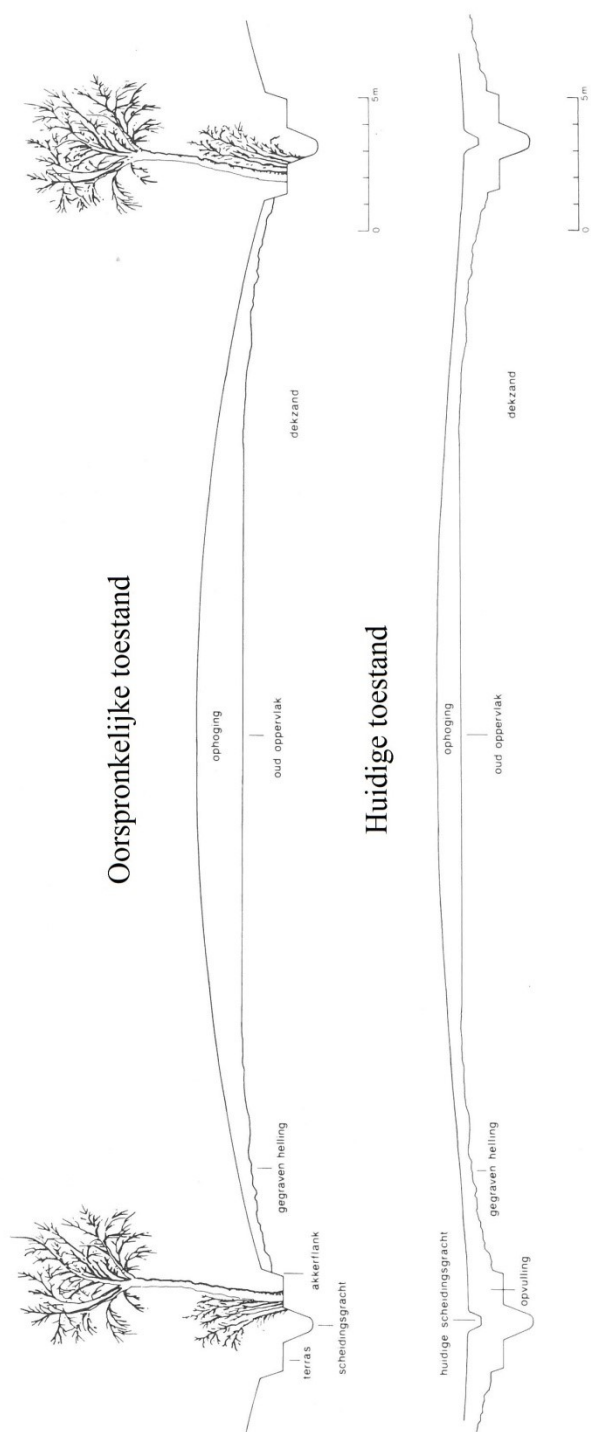
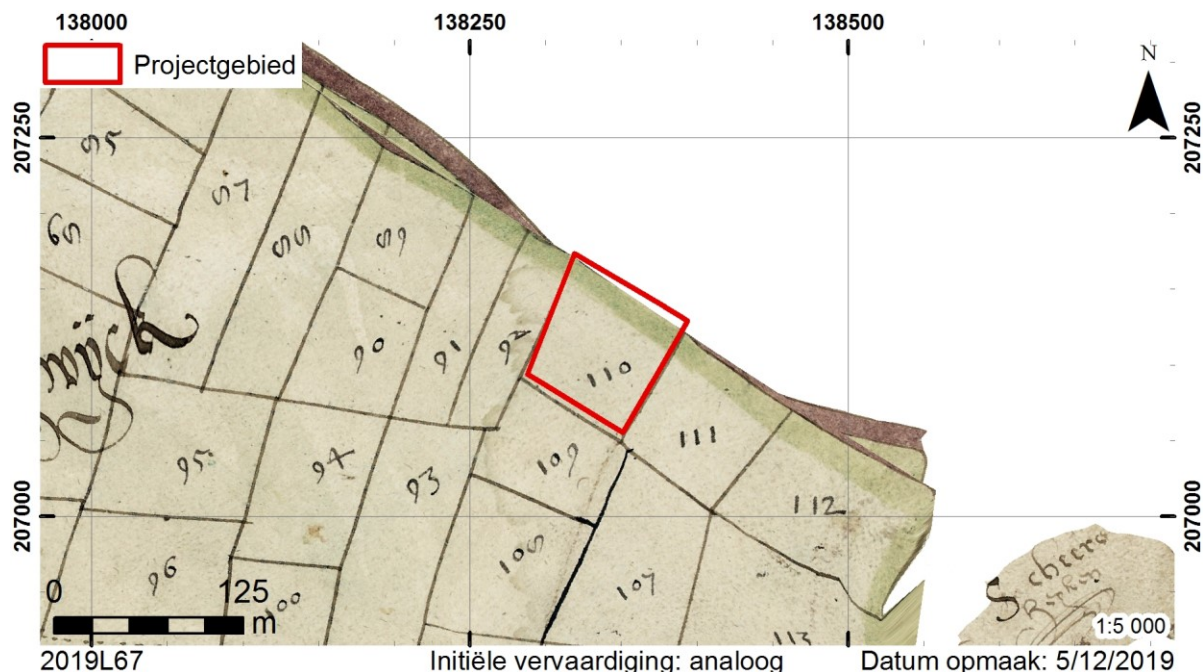

Fig. 4. Profiel van een bolle akker bij de aanleg en nu (Van Hove 1997, 300).

De oorsprong van de Vossekotstraat gaat terug tot de stichting van Sint-Niklaas, waarbij ze een grens vormde van een tiendegedeelte van de parochie¹⁷. Tot de gemeentefusie van 1976 vormde de Vossekotstraat de grens tussen Sint-Niklaas en Haasdonk. Het projectgebied zelf is gelegen binnen “Den Derden Heywyck”. Deze werd – samen met de eerste en tweede heiwijk – reeds in 1374 vermeld als “tiende gelegen aan Heyde”. Tiendeheffers binnen deze wijk waren onder andere de abdij van

¹⁷ Laevaert 1966, 25-26.

Boudelo, het Capittel van Doornik en de pastoor van Sint-Niklaas.¹⁸ Op de wijkkaart van de Derden Heywyck (kaart 11) staat het projectgebied aangeduid als één perceel (nr. 110), gelegen aan een weg. Deze wijkkaart dateert uit de 17de eeuw. Er bevinden zich geen gebouwen binnen het projectgebied en vermoedelijk was het projectgebied in gebruik als landbouwgrond.

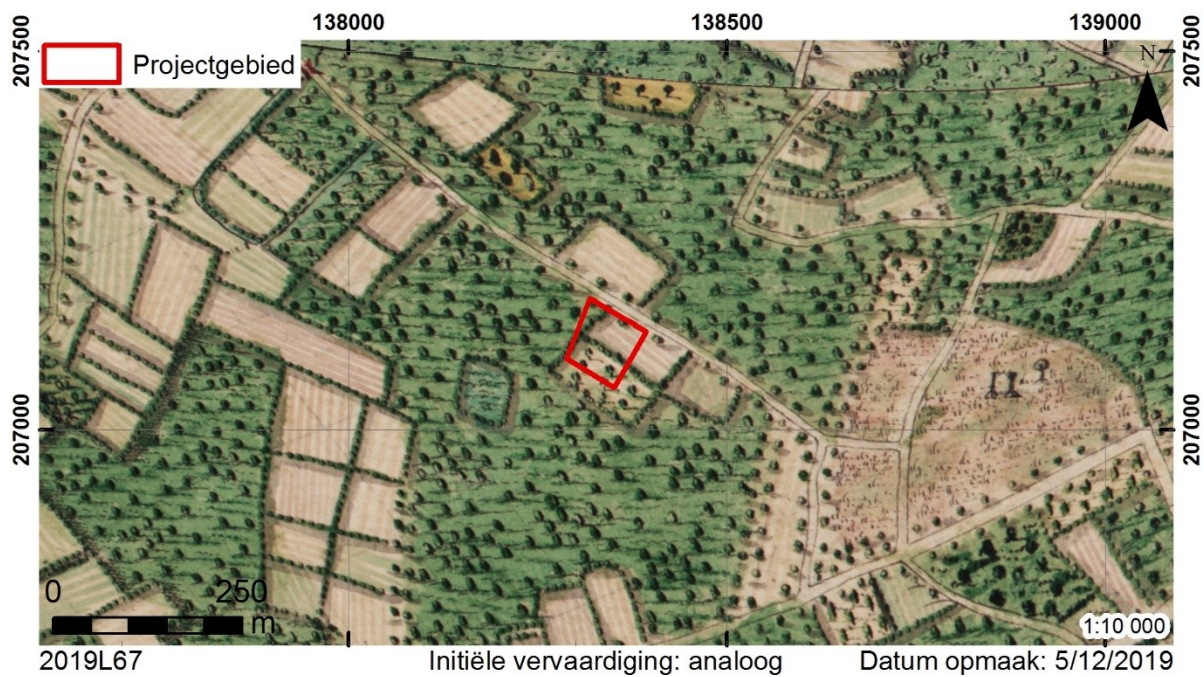

Kaart 11. Situering op de wijkkaart van de Derden Heywijck, opgesteld tussen 1639 en 1696 (stadsarchief Sint-Niklaas).

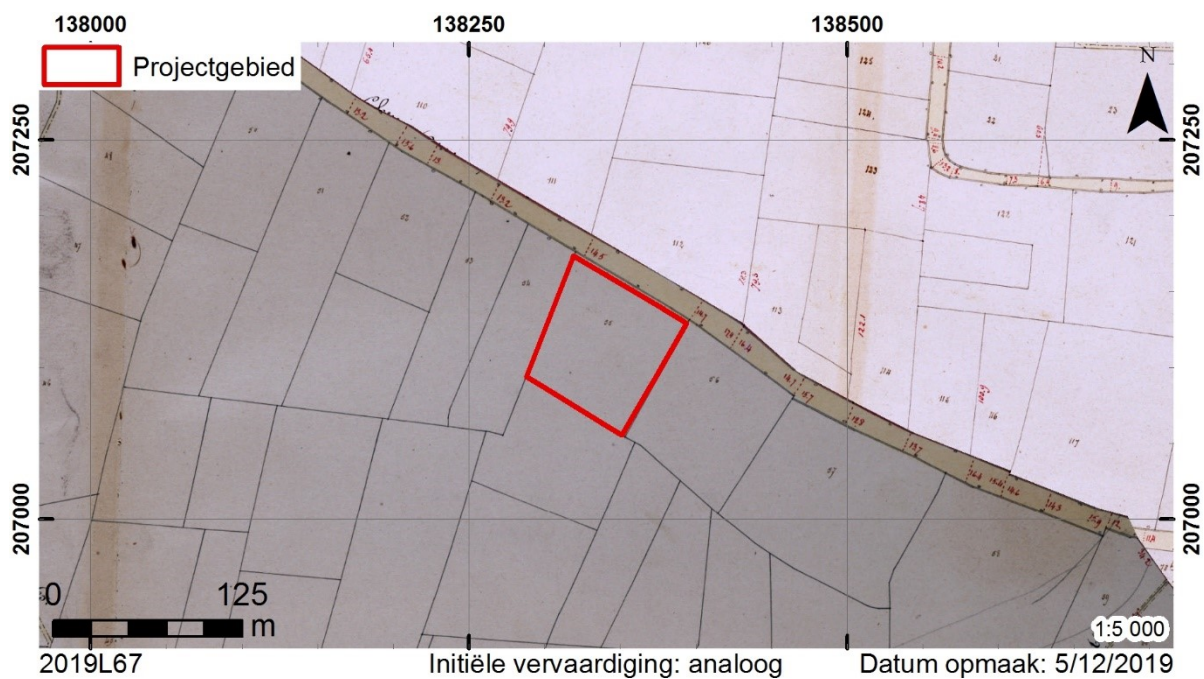
Op de 18de -eeuwse Ferrariskaart is te zien dat het huidige projectgebied toen deels in gebruik was als akkergrond en (mogelijk) deels als boomgaard. Een groot deel van de omgeving werd (en wordt nog steeds) ingenomen door bossen. Op basis van het digitaal hoogtemodel is echter nog steeds het typische reliëf van de bolle akkers zichtbaar binnen deze beboste gebieden. Het lijkt er dan ook op dat de wei- en akkerlanden hun agrarische functie verloren.

De kaarten uit de 19de eeuw (kaart 13 en kaart 14) vertonen eenzelfde beeld. Ook hier is er geen bebouwing te zien binnen of in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied.

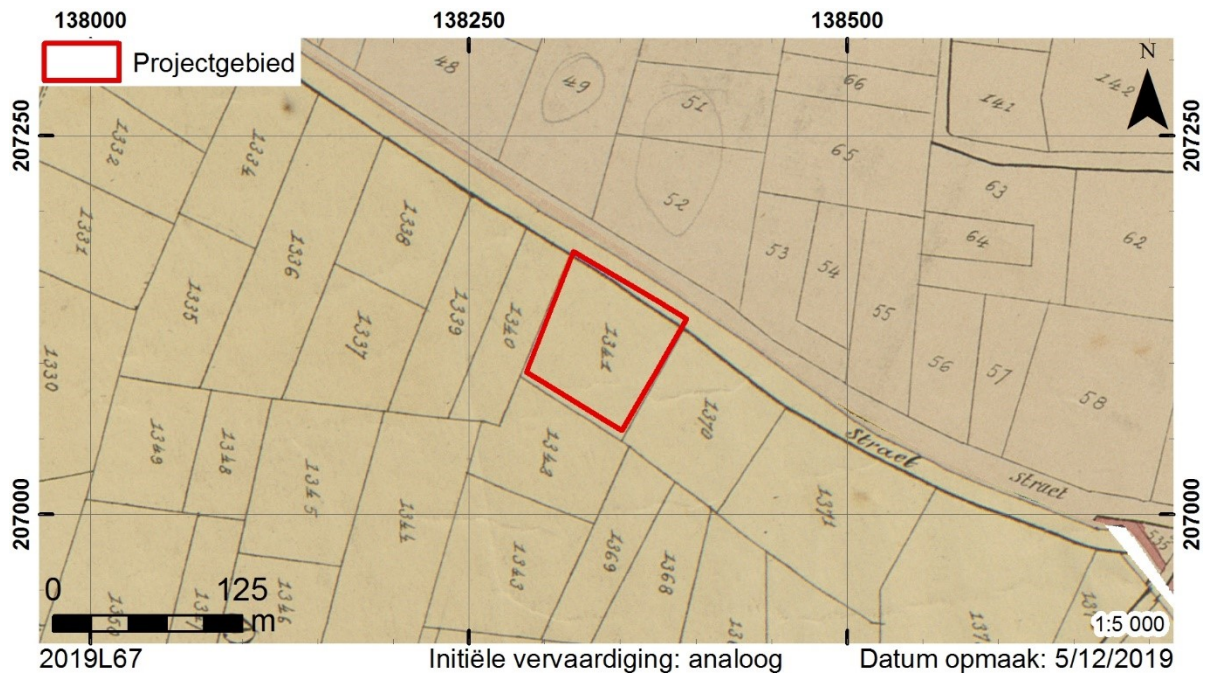
¹⁸ Laevaert 1966, 188-189.

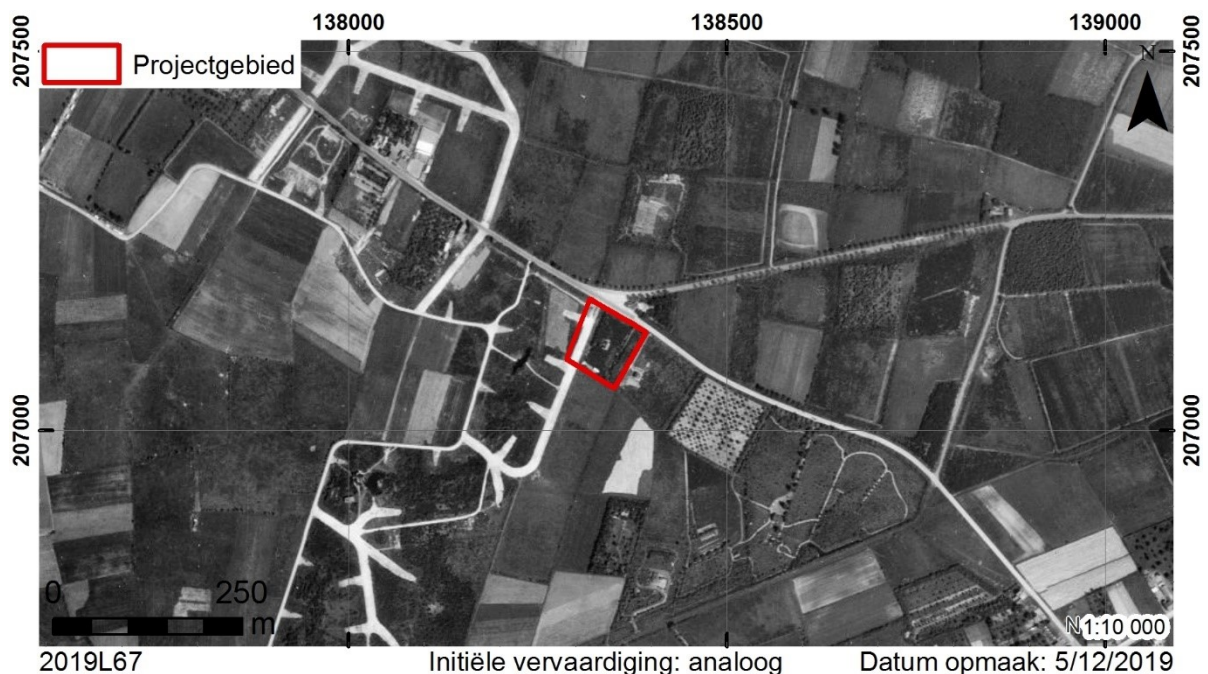
Kaart 12. Situering op de Ferrariskaart (AGIV WMS).

Kaart 13. Situering op de Atlas der Buurtwegen (AGIV WMS).

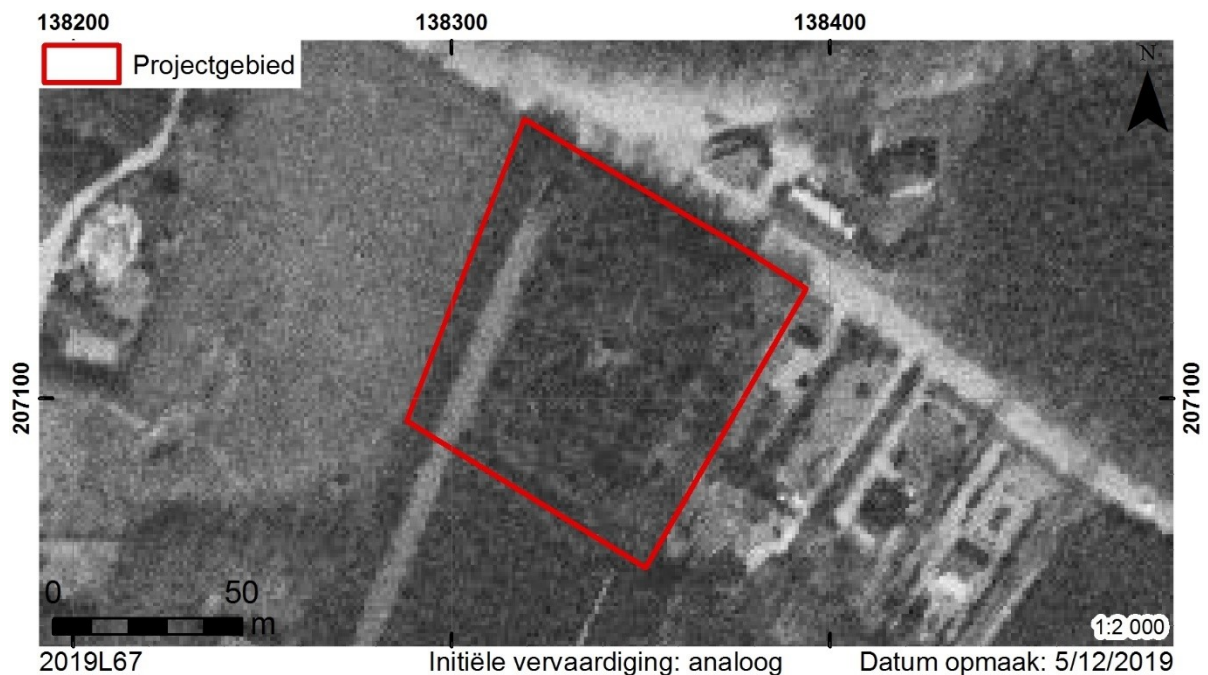
Deze situatie veranderd in de eerste helft van de 20ste eeuw. In 1939 werd een vliegveld aangelegd dat tijdens de tweede wereldoorlog door de Duitse bezetter gebruikt en uitgebouwd werd. Één van de aangelegde verhardingen is nog steeds aanwezig binnen het projectgebied. Ook het nog aanwezige gebouw is reeds zichtbaar op de luchtfoto's uit de periode 1947-1954.

Kaart 16. Detail van de luchtfoto uit de periode 1947-1954 (NGI, ArcGIS Online).

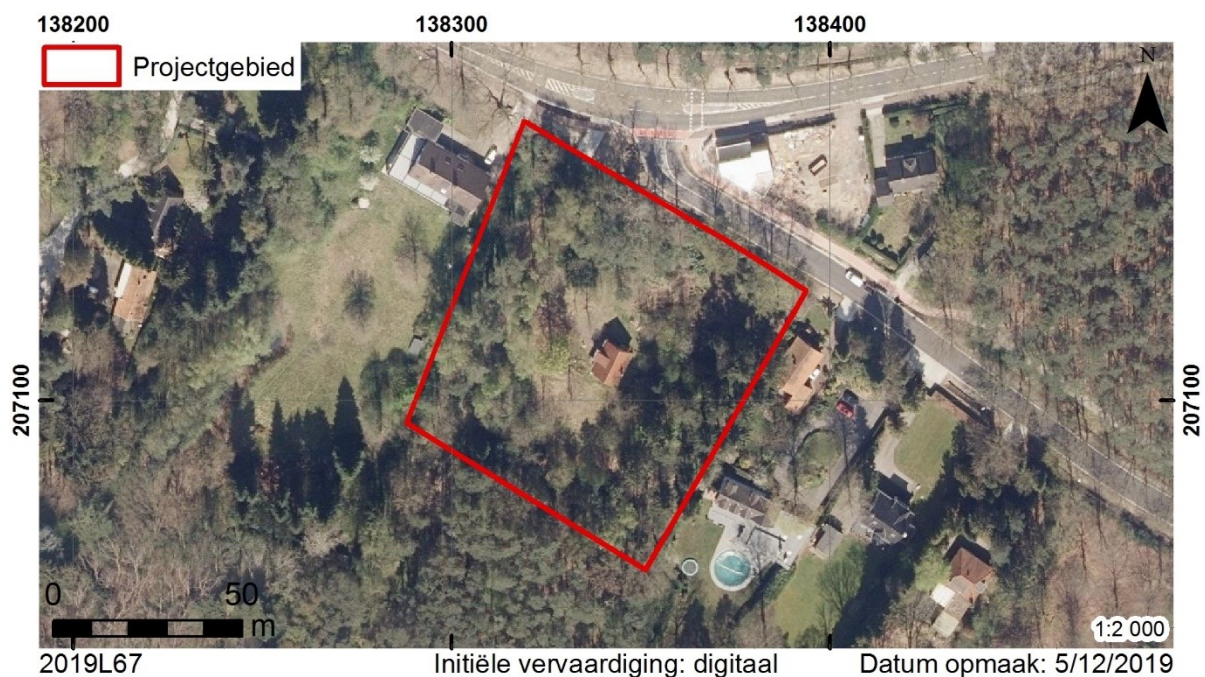
De zone ten westen van het projectgebied werd in de loop van de jaren '60 ontgonnen voor de aanleg van de huidige E17. Dit gebied is momenteel in gebruik als provinciaal recreatiedomein en is opgenomen als gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Het projectgebied zelf werd vanaf deze periode grotendeels ingenomen door bomen. De toestand bleef vervolgens vrijwel volledig hetzelfde tot op heden.

Kaart 17. Situering op een luchtfoto uit 1971 (AGIV WMS).

Kaart 18. Situering op een luchtfoto uit 1988 (AGIV WMS).

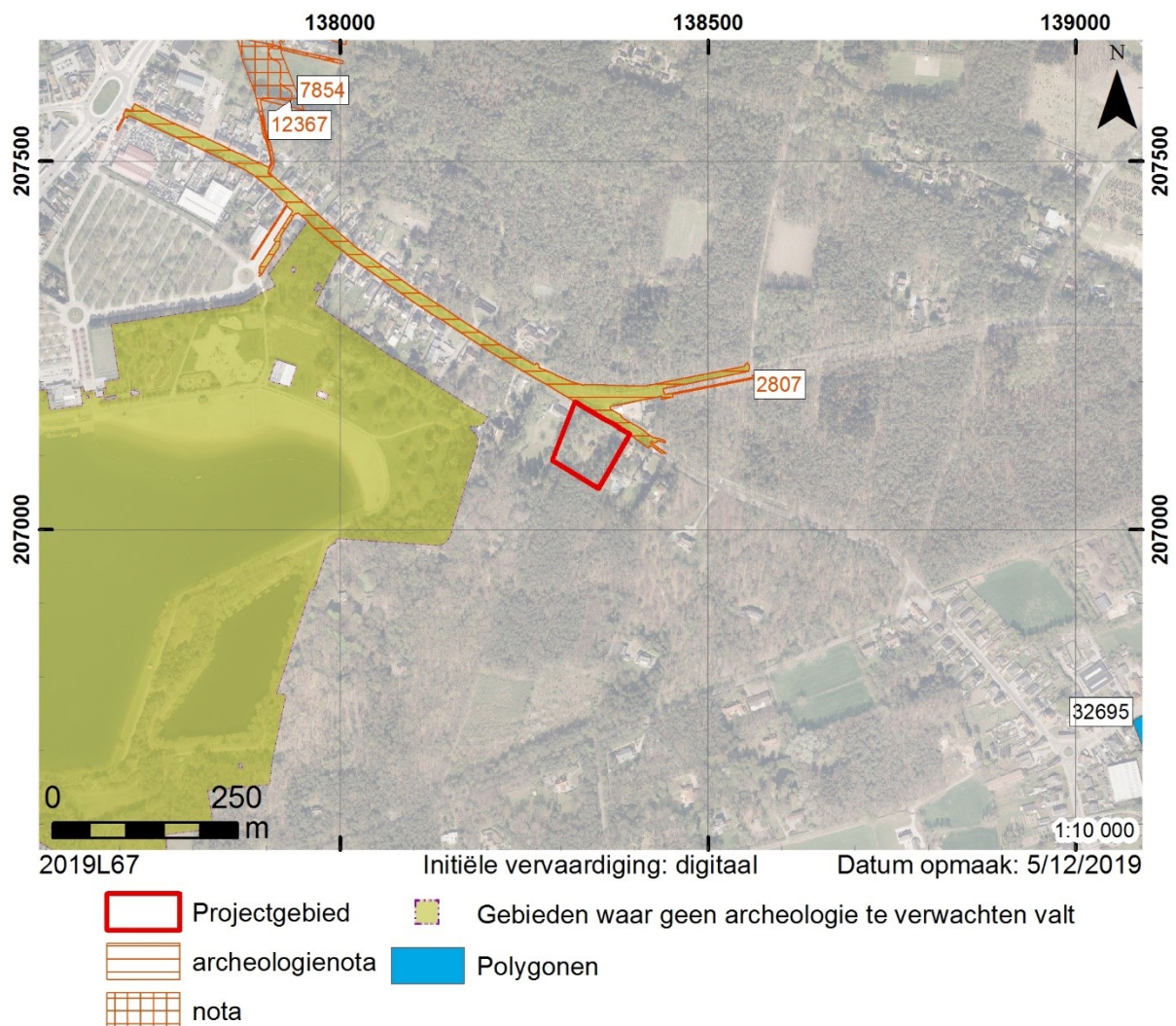
Kaart 19. Situering op een luchtfoto uit 2019 (AGIV WMS).

2.2.3. Archeologisch kader

In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn er geen gekende archeologische sites. Zoals hierboven vermeld is de zone ten westen van het huidige projectgebied aangeduid als een zone waar geen archeologie verwacht wordt. De Vossekotstraat zelf werd in 2017 besproken in een nota met

beperkte samenstelling (kaart 20- archeologienota 2807¹⁹). Het archeologisch onderzoek beperkte zich hier tot een bureauonderzoek.

Voor de heraanleg van de riolering in de Pastoor Copstraat en de Pastoor Stepmanlaan werd er eveneens archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het archeologisch onderzoek bestond hier uit een bureauonderzoek (archeologienota 7854²⁰) en een prospectie met ingreep in de bodem (nota 12367²¹). Deze prospectie met ingreep in de bodem leverde geen archeologisch relevante sporen op.

Kaart 20. Situering op de CAI (GDI-Vlaanderen 2019b).

De dichtstbijzijnde archeologische site (Kaart 20: 32695) is de site Temse – Krekel (Desteldonckwijk). Op deze site werden twee Romeinse hoofdgebouwen en een tiental brandrestengraven gevonden. Daarnaast was ook een zwaardgraf aanwezig. Fragmenten van een gietkroes, ijzerslakken en een

¹⁹ Van Neste & De Puydt 2017.

²⁰ Van Neste & De Puydt 2017.

²¹ Van Neste & De Puydt 2019.

“gebroken pook van een smeltoven”, alsook resten van laagovens wijzen op plaatselijke metaalbewerking. Behalve de Romeinse sporen waren hier ook nog 4 crematiegraven uit de late ijzertijd aanwezig.

2.2.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied is gelegen in een zone die gekenmerkt wordt door droge zandgronden. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop is op bijna één kilometer afstand gelegen. Deze omstandigheden zullen een belangrijke invloed gehad hebben op het historische landgebruik.

Aangezien de Vossekotstraat de grens vormde tussen Haasdonk en Sint-Niklaas kan uitgegaan worden van een relatief vroege oorsprong. De weg zal zeker aanwezig geweest zijn in de 13de eeuw.

Het projectgebied kan gesitueerd worden in de zone die over het algemeen gekenmerkt wordt door drogere, humusarme stuifzandgronden die in de (vroege en volle) middeleeuwen hoofdzakelijk ingenomen werd door *wastinen*. Archeologische onderzoeken in deze zone (vb. Sint-Niklaas – Heidebaan 2015²², Sint-Niklaas – Heidebaan-Noord 2012 + 2018²³, ...) wijzen meestal op een gebrek aan menselijke aanwezigheid of enkel een extensief gebruik van de gronden gedurende de vroege en volle middeleeuwen. Deze gronden werden veelal vanaf de 13de/14de eeuw ingericht als landbouwgrond, met onder andere de aanleg van perceelgrachten. De vermelding van de “Heiwijken” in 1374 lijkt dit te bevestigen.

Vanaf de 15de/16de eeuw werden de bolle akkers aangelegd. Het huidige projectgebied werd hierbij ingenomen door één enkel perceel. Op basis van historische kaarten en luchtfoto's kan gesteld worden dat deze agrarische functie behouden bleef tot 1939, wanneer het projectgebied opgenomen werd in de infrastructuur van het vliegveld dat de omgeving inpalmde. De verhardingen en gebouwen die hierbij werden geconstrueerd bleven tot op de dag van vandaag behouden. In de tweede helft van de 20ste eeuw werd het projectgebied grotendeels ingenomen door bomen. Verder bleef de toestand vrijwel ongewijzigd.

2.2.5. Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

Zoals hierboven reeds gesteld zullen de aardkundige en hydrologische omstandigheden een belangrijke rol gespeeld hebben bij de historische occupatie.

De aanwezigheid van zandruggen lijkt in eerste instantie te wijzen op een verhoogde kans op de aanwezigheid van steentijd artefactensites. Vroegere onderzoeken^{24,25} hebben echter aangetoond dat

²² Van Neste, Lauwers & Plyson 2016.

²³ Van Neste & De Puydt 2018.

²⁴ Sergant, Crombé & Perdaen 2009.

²⁵ Meirsman, Vanmontfort & Van Gils 2008.

dergelijke sites zich veelal bevonden aan de zuidelijke zijde van de zandruggen en in de nabijheid van natuurlijke waterrijke plaatsen (waterlopen, vennen, meren, plassen, ...). Binnen het projectgebied is geen sprake van één van deze elementen. De dichtstbijzijnde waterloop bevindt zich zelfs op bijna één kilometer afstand, waardoor de verwachting op de aanwezigheid van steentijd artefactensites uiterst laag is.

Er zijn geen concrete aanwijzingen voor de aan-, dan wel afwezigheid van sites uit de metaaltijden en/of Romeinse tijd. De dichtstbijzijnde site met sporen uit deze periode bevindt zich op ± 850 m afstand. De geomorfologische omstandigheden doen vermoeden dat de kans op de aanwezigheid van sporen uit deze perioden matig, tot eerder laag is.

Omwille van de ligging in het gebied dat in de middeleeuwen gedomineerd werd door *wastinen*, wordt minstens voor de vroege en volle middeleeuwen een eerder lage verwachting vooropgesteld. Mogelijk werd het gebied vanaf de 13de/14de eeuw in gebruik genomen als landbouwland. De toponymie wijst alleszins op de aanwezigheid van eerder marginale gronden. Omwille hiervan geldt er een eerder lage tot matige verwachting voor de aanwezigheid van sporen uit de middeleeuwen.

Omstreeks de 15de eeuw werd het projectgebied ingepalmd door een bolle akker. Historische kaarten lijken te wijzen op een blijvend agrarisch gebruik tot 1939, wanneer de luchthaven werd ingericht. Omwille hiervan lijkt de kans op de aanwezigheid van relevant archeologisch erfgoed uit de nieuwe tijd eerder laag. Hoewel de luchtfoto's geen aanwijzingen geven voor randinfrastructuur, is het wel mogelijk dat er nog restanten aanwezig zijn die verband houden met het vliegveld en de tweede wereldoorlog.

Algemeen geldt voor het projectgebied een eerder lage verwachting voor de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Het is echter niet mogelijk om de aanwezigheid van sites volledig uit te sluiten.

2.2.6. Impact van de werken

In de memorie van toelichting bij het Onroerenderfgoeddecreet wordt bij verkavelingen steeds uitgegaan van een totale verstoring:

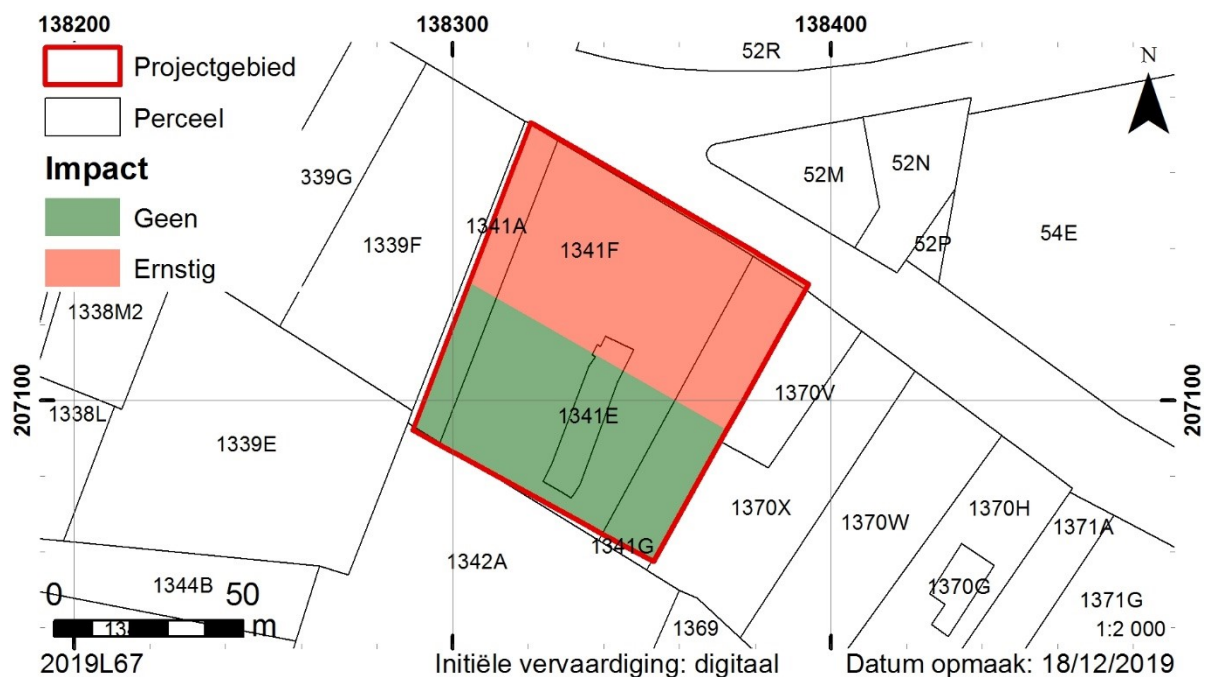
“... De rechtstreekse impact van de vergunde werken is [...] relatief beperkt, in tegenstelling tot andere stedenbouwkundige vergunningen: het gaat veelal enkel om de aanleg van wegenis en nutsleidingen. De grootste impact op de ondergrond van verkavelingvergunningen ligt evenwel in de woningen en aanhorigheden die later gerealiseerd zullen worden binnen de verkaveling. De verkavelingvergunning is echter de eerste stap in dit proces en de verkavelaar is degene die het initiatief voor de ontwikkeling neemt, waardoor dit de meest aangewezen fase is om het archeologisch onderzoek uit te

voeren. Door het ontbreken van grootschalige ingrepen in de bodem in deze fase, houden de vrijstellingen voor het bijvoegen van een bekrachtigde nota geen rekening met de aspecten rond de oppervlakte van de ingreep in de bodem”.

In het huidige geval dienen we echter ook rekening te houden met volgende bepaling uit het Onroerenderfgoeddecreet:

“Voor de toepassing van het eerste lid, 2° en 3°, dient enkel rekening gehouden te worden met de terreinen waarop werken uitgevoerd worden met het oog op het bouwrijp maken van de verkaveling en met de oppervlakte van de kavels die verkocht en verhuurd zullen worden voor meer dan negen jaar, waarop een recht van erfpacht of opstal gevestigd zal worden of waarvoor een van die overdrachtsvormen aangeboden zal worden, zulks met het oog op woningbouw of de oprichting van constructies.”²⁶

Het zuidelijke deel van het projectgebied staat aangeduid als “strook voor koeren en tuinen”, waardoor hier geen bouwwerkzaamheden mogen plaatsvinden. Deze zone kan en mag dan ook niet bouwrijp gemaakt worden, waardoor de verkaveling in dit deel in werkelijkheid geen impact zal hebben.

Kaart 21. Overzicht van de impact van de werken.

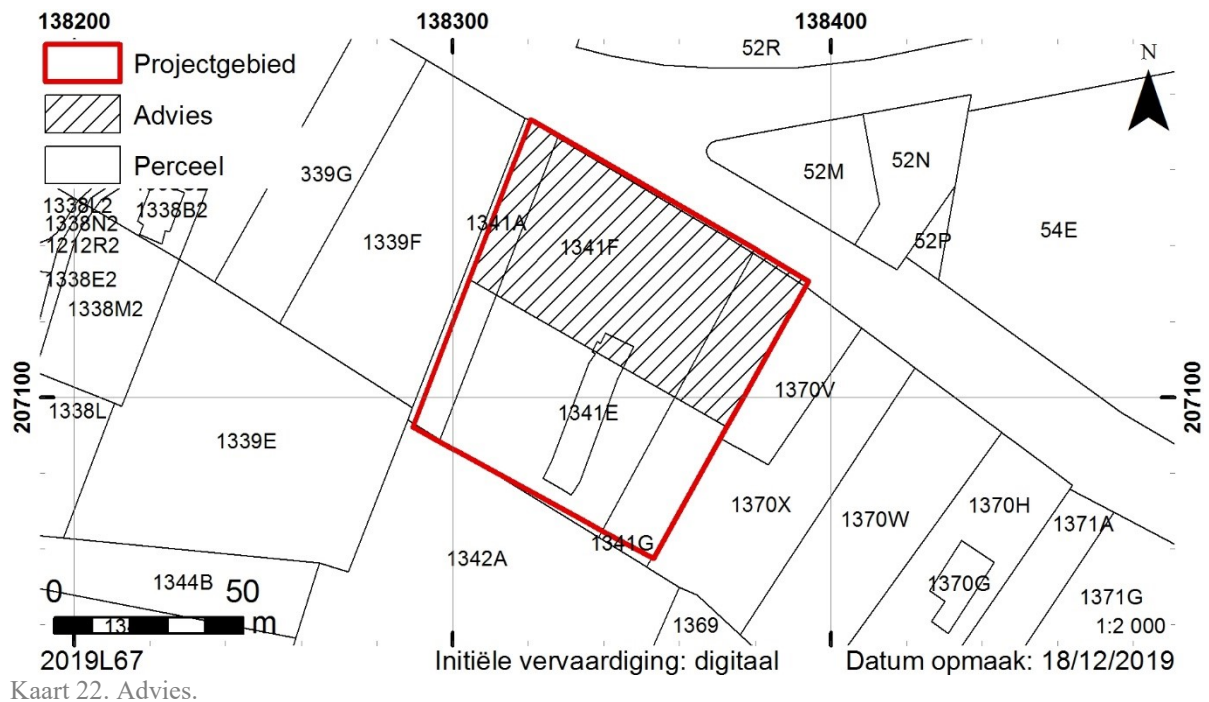
Dientengevolge kan gesteld worden dat bij de geplande werkzaamheden al het mogelijk aanwezige archeologische erfgoed vernield zal worden in de zone tot aan de 50 m grens vanaf de Vossekotstraat.

²⁶ <https://codex.vlaanderen.be/Zoeken/Document.aspx?DID=1023317¶m=inhoud&AID=1168945>

Het is dan ook noodzakelijk dat de aan- dan wel afwezigheid van archeologisch erfgoed vastgesteld wordt door verder onderzoek.

2.2.7. Advies

Op basis van het bureauonderzoek kon niet met zekerheid vastgesteld worden of er binnen het projectgebied al dan niet sprake is van de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Omwille hiervan dient een verder onderzoek uitgevoerd te worden in de zone die bouwrijp gemaakt mag worden. Concreet gaat het om een zone van $\pm 3641,37 \text{ m}^2$.

Aangezien er een uiterst lage verwachting is voor de aanwezigheid van steentijd artefactensites wordt een verder onderzoek in het kader van het opsporen hiervan niet geadviseerd. De aanwezigheid van eventuele sporen uit jongere perioden kan vastgesteld worden door middel van een proefsleuvenonderzoek. Hierbij dient minstens 12,50% van de geadviseerde oppervlakte onderzocht worden.

3. Synthese

In het kader van het bureauonderzoek werden meerdere onderzoeksvragen vooropgesteld. Onderstaand zullen deze bondig beantwoord worden:

- Wat zijn de gekende landschappelijke en aardkundige gegevens?
 - Het projectgebied is gelegen binnen de geomorfologische zone die gekenmerkt wordt door humusarme stuifzandruggen. De bodem binnen het projectgebied bestaat hoofdzakelijk uit droge zandgronden met en zonder profielontwikkeling. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop ligt op bijna één kilometer afstand.
- Wat is het historisch landgebruik? Welke invloed kan dit hebben gehad op de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed?
 - In de middeleeuwen werd de omgeving ingenomen door heide, in de vroege middeleeuwen lagen hier waarschijnlijk de *wastinen* die gekend zijn uit historische bronnen. Vanaf de 15de eeuw werden de bolle akkers aangelegd, het huidige projectgebied werd hierbij ingenomen door één enkel perceel. Vanaf 1939 werd het projectgebied opgenomen in de infrastructuur van het vliegveld. De toestand bleef daarna behouden tot op heden.
 - Het agrarische gebruik had waarschijnlijk een eerder beperkte impact op de bewaring van archeologisch erfgoed. De aanleg van bolle akkers en bijhorende grachten zal waarschijnlijk wel gepaard gegaan zijn met een verstoring ter hoogte van de randen van het projectgebied.
 - De impact van de aanleg van de verharding van het vliegveld en de oprichting van het huis is niet gekend.
- Zijn er gekende archeologische waarden aanwezig binnen of in de omgeving van het projectgebied?
 - Neen. De dichtstbijzijnde site bevindt zich op ± 850 m afstand.
- Wat is de kans dat archeologische sites aanwezig zijn binnen het projectgebied?
 - Algemeen geldt er een eerder lage verwachting voor de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. De verwachting voor de aanwezigheid van steentijd artefactensites is uiterst laag.
- Indien archeologisch erfgoed verwacht wordt:
 - Hoe kan zich dit manifesteren?
 - Archeologisch erfgoed zal zichtbaar zijn als grondsporen
 - Zijn er indicaties voor de diepte waarop het archeologisch erfgoed zich kan bevinden?

- Archeologische sporen zullen normaal gezien onmiddellijk onder de bouwvoor zichtbaar zijn. Restanten van het vliegveld kunnen mogelijk ook al in de bouwvoor vervat zitten of nog zichtbaar zijn aan het oppervlak.
- Wat is de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed? Welke maatregelen dienen dienaangaande genomen te worden?
 - De verkaveling zal het gehele projectgebied innemen. Enkel de eerste 50 m vanaf de straatkant mag echter ingenomen door gebouwen, de zuidelijke zijde mag enkel gebruikt worden voor tuinen en koeren. In deze laatste zone kunnen en mogen geen gebouwen opgericht worden, waardoor hier geen impact zal zijn. De noordelijke strook, met een oppervlakte van 3641,37 m² zal wel ernstig verstoord worden.

4. Samenvatting

Ter hoogte van de Vossekotstraat in Sint-Niklaas zal een verkaveling gerealiseerd worden. Aangezien het projectgebied een oppervlakte van 6695 m² heeft en de geplande werkzaamheden meer dan 1000 m² zullen beslaan, is de opmaak van een archeologienota verplicht.

In het kader van het bureauonderzoek werd informatie verzameld over de bewoningsgeschiedenis, landschapshistoriek, de topografie, geologie, het bodemgebruik, de aanwezige erfgoedwaarden en de historische ingrepen.

De bodem binnen het projectgebied wordt omschreven als droge zandgronden met en zonder profielontwikkeling. De potentiële bodemerosie binnen het projectgebied is niet gekend. De dichtstbijzijnde natuurlijke waterloop bevindt zich op ± 935 m.

In de nabije omgeving werden tot op heden nog geen archeologische site geregistreerd. De dichtstbijzijnde site bevindt zich op ± 850 m afstand en dateerde uit de late ijzertijd en Romeinse tijd. Historische gegevens wijzen op een eerder marginale functie van de gronden. Een eerste gebruik kan waarschijnlijk pas in de late middeleeuwen gedateerd worden. Hierbij was vermoedelijk hoofdzakelijk sprake van een agrarische invulling. Algemeen geldt een eerder lage verwachting voor de aanwezigheid van archeologische sites.

De geplande verkaveling zal een ernstige impact hebben op de zones die bouwrijp gemaakt kunnen en mogen worden. Aangezien de aan- of afwezigheid van archeologische sites nog niet vastgesteld kon worden, dient een verder onderzoek door middel van proefsleuven hierover duidelijkheid te brengen.

5. Bibliografie

5.1. Geraadpleegde literatuur

BOGAERT A. 2000: Sinaai, het groene dorp met het eigenzinnige karakter. In: Van Bouchaute P. (red.), *Stad in de Tijd: acht historische studies over Sint-Niklaas, Belsele, Nieuwkerken en Sinaai*, Sint-Niklaas, pp. 53 - 72.

DE MAESSCHALCK E. 2012: *De graven van Vlaanderen 861-1384*, Leuven.

DEMEY A. 2000: De stad groeit. In: Van Bouchaute P. (red.), *Stad in de Tijd: acht historische studies over Sint-Niklaas, Belsele, Nieuwkerken en Sinaai*, Sint-Niklaas, pp. 7 - 24.

JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAIRE M. ET.AL. 2010: *Toelichting bij de geologische kaart van België, Vlaams gewest: kaartblad (15) Antwerpen*, Gent.

LAEVAERT L. 1966: *Stad Sint-Niklaas: bijdrage tot de geschiedenis van de wijken, straten, pleinen, huizen en markt*, Antwerpen.

MEIRSMAN E., VANMONTFORT B. & VAN GILS M. 2008: Prospectie en waarderingsonderzoek te Averbode Bos en heide (prov. Vlaams-Brabant). *Notae Praehistoricae* 28, pp. 135-136.

SERGANT J., CROMBÉ PH. & PERDAEN Y. 2009: Mesolithic territories and land-use systems in north-western Belgium. In: McCartan S. et. Al. (eds.): *An offprint from Mesolithic Horizons, papers presented at the seventh international conference on the Mesolithic in Europe, Belfast 2005*.

https://www.researchgate.net/publication/286137624_Mesolithic_territories_and_land-use_systems_in_north-western_Belgium

VAN HOVE R. 1997: De "Klassieke" bolle akkers van het Waasland in archeologisch perspectief. In: *Berichten van de Archeologische Dienst Waasland*, nr. 3, Sint-Niklaas, pp. 283-328.

VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2017: Archeologienota Sint-Niklaas – Vossekotstraat: bureauonderzoek. *Rapporten van Erfpunt – cel Onderzoek* 37.

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/archeologienotas/2807>

VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2018b: Archeologienota Sint-Niklaas – Pastoor Copstraat 2018: bureauonderzoek. *Rapporten van Erfpunt – cel Onderzoek* 91.

<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/7854>

VAN NESTE T. & DE PUYDT M. 2018c: Nota Sint-Niklaas – Heidebaan-Noord 2018, prospectie met ingreep in de bodem, *Rapporten van Erfpunt – cel Onderzoek* 99. Sint-Niklaas.

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/notas/8902>

Van Neste T. & De Puydt M. 2019: Nota Sint-Niklaas – Pastoor Stepmanlaan 2019: proefsleuven en proefputten. *Rapporten van Erfpunt – team Onderzoek* 133.

<https://loket.onroerendergoed.be/archeologie/notas/notas/12367>

- VAN NESTE T., LAUWERS B. & PLYSON A. 2016: Sint-Niklaas – Heidebaan 2015. Prospectie met ingreep in de bodem. *Rapporten van de Archeologische Dienst Waasland – cel Onderzoek 7*. Sint-Niklaas. <http://oar.onroerenderfgoed.be/publicaties/ROEV/3230/ROEV3230-001.pdf>
- VAN RANST E. & SYS C. 2000: *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Gent.
- VERHULST A. 1995: *Landschap en landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel
- VERWERFT B. 2018: Het Land van Beveren, product van de middeleeuwen. In: Crombé Ph., Goossens C., Lauwers B. et al. (red.), *Beveren: Heerlijk land aan de Schelde*, Beveren, pp. 42-83.

5.2. Cartografische en iconografische bronnen

- DOV 2017: *Bodemkaart 2.0*.
- GDI-VLAANDEREN 2002: *Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart* [shapefile], MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).
- GDI-VLAANDEREN 2015: *DHMV-II, DTM raster 1 m*.
- GDI-VLAANDEREN 2019a: *GRB*.
- GDI-VLAANDEREN 2019b: *Centrale Archeologische Inventaris*
- SEMEELEN J. 1638-1696: *Kaartboek Sint-Niklaas, met wijkkarten, 1696*, <http://www.waaserfgoed.be/erfgoed/25753-kaartboek-sint-niklaas-met-wijkkarten-1696>, verkregen via het Stadsarchief Sint-Niklaas.